

ΚΑΤΑΡΤΙΣΙΣ

«Τούτο δὲ καὶ εὐχόμεθα, τὴν ὑμῶν καταρτίσιν» (Β' Κορινθ. ιγ', 9)

«Ὁ ποιούμενος τὸν Θεὸν οἰκείαν τρυφήν»
(Γ. Ν. Παναγίας Κοκκοφβίλιδης Κάμπου)

Τεύχος 44ον ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2019

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΧΙΟΥ, ΦΑΡΩΝ & ΟΙΝΟΥΣΣΩΝ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΕΩΣ
ΧΙΟΣ

Ὁ Εἰσηγητὴς παρὰ τῆ Μητροπολίτη Χίου κ. Μάρκο Πρωτοπρ. κ. Ἰωάννης Μουσσᾶς ἀλλελουριζῶν μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ εἰς τὴν Ἱ. Ν. Ἁγ. Χαράλαμπος Κρήνης Μ. Ἀσίας (10.2.2019).

Ἀπὸ τῆν Σχολικῆν Εκδήλωσην διὰ τὴν Ἑορτὴν τῶν Ἱερῶν Τερασχῶν (30.1.2019).

ΚΑΙΝΟΣ ΧΡΟΝΟΣ

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Χίου, Φαρῶν καὶ Οἰνούσῶν κ. Μάρκου

Εἶναι ἀντιφατικό, μιλώντας γιὰ τὴν πορεία τοῦ χρόνου, νὰ λέμε ὅτι ἀφήσαμε πίσω μας ἕνα παλαιὸ χρόνο καὶ εἰσήλθαμε σὲ ἕναν νέο, σὲ ἕνα καινούριο χρόνο, καὶ μάλιστα νὰ προσδιορίζουμε τοὺς στόχους τοῦ καινούριου χρόνου μὲ τὰ δεδομένα, τὰ ὁποῖα ἐπεδιώχθησαν κατὰ τὸ παρελθόν, εἴτε ἐπέτυχαν, εἴτε ὄχι, διότι μία τέτοια προσέγγιση τῶν πραγμάτων ἐγκλωβίζει τὸν ἄνθρωπο στὴν ὑπαρξιακὴ του παλαιότητα.

Ὁ χρόνος εἶναι κτίσμα, δημιουργημὰ τοῦ Θεοῦ. Ὁ χρόνος ἐδημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν Θεό, ὁ ὁποῖος εἶναι Ἄχρονος, ἢ ἀκριβέστερα Αἰδῖος. Ὁ χρόνος ἐδημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν Θεό γιὰ νὰ ἐκπληρώσει ἕνα προορισμό, ἕνα τέλος, ἕνα σκοπὸ. Καὶ ὁ προορισμὸς τῆς δημιουργίας τοῦ χρόνου εἶναι ἡ ἐνανθρώπιση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ.

Γι' αὐτὸ ὁ ἱερός Ἀπόστολος γράφει ὅτι ὁ Χριστὸς ἦλθεν στὸν κόσμο *“ὅτε ἦλθεν τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου”* (Γαλ. δ', 4), ὅταν ὁ χρόνος ἐξεπλήρωσε τὴν ἀποστολὴ γιὰ τὴν ὁποῖα δημιουργήθηκε. Ἀπὸ τὴν στιγμή λοιπὸν ποῦ ὁ χρόνος ἐξεπλήρωσε τὴν ἀποστολὴν του, μὲ τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ στὸν κόσμο, τὸ κάθε *“νῦν”*, τὸ ὁποῖο συναντᾶμε, εἶναι ταυτοχρόνως καὶ *“ἀεὶ”*, δηλαδή, ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα εἶναι μία πρόγευση τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὸ *“ἀεὶ”*, τὸ αἰώνιο, τὸ συναντᾶμε στὴν μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας μας μέσα σὲ κάθε ἐπιμεριστικὸ *“νῦν”*. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἐκφωνήσεις τῆς Ἐκκλησίας μας, οἱ ὁποῖες ἔχουν κατ' ἐξοχὴν σωτηριολογικὸ περιεχόμενον, καταλήγουν μὲ τὴν γνωστὴ φράση *“νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν”*.

Ἀπὸ τὴν στιγμή λοιπὸν ποῦ ὁ Θεὸς ἦλθε στὸν κόσμο, ὁ χρόνος ἐγίνε παλαιός. Ἀπὸ ἐκείνη τὴ στιγμή ξεκινᾶει ἕνας καινούριος χρόνος.

Εἶναι χαρακτηριστικὸς ὁ στίχος τοῦ ἱεροῦ ὑμνογράφου, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται στὸ θεολάμπριτο καὶ ὑπερφυέες καὶ πασιμφαές καὶ ὑπέρλογον καὶ πανυπερμέγιστον γεγονὸς τῆς Ἀναστάσεως τοῦ

Χριστοῦ, ὅτι ἀπὸ τὴν στιγμή ἐκείνη ζοῦμε *“ἄλλης βιοτῆς, τῆς αἰωνίου ἀπαρχῆς”* (Ἀγ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Κανὼν εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, ψδὴ ζ').

Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν ἀπὸ τὴ στιγμή ποῦ ἦλθεν ὁ Θεὸς στὸν κόσμο ἐπιδιώκει νὰ γευθεῖ τοὺς καρπούς τοῦ νέου χρόνου, οἱ ὁποῖοι θὰ καταστήσουν καὶ τὸν ἄνθρωπο νέον, καινόν.

Προσκαλοῦν δηλαδή τὸν ἄνθρωπο νὰ ἀπεκδυθεῖ *“τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς παθήμασιν καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις”* (Γαλ. ε', 24) καὶ νὰ ἐνδυθεῖ *“τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον, κατ' εἰκόνα τοῦ Κτίσαντος αὐτόν”* (Κολ. γ', 10).

Εἶναι χαρακτηριστικὸ λοιπὸν, ὅτι γιὰ ἐμᾶς, γιὰ τὴν Ἐκκλησία, ὁ νέος χρόνος εἶναι ἡ ἀνακαινίση τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι δηλαδή ἡ ἐπιδίωξη τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀκολουθήσει τὸ ἀρχέτυπὸ του. Καὶ τὸ ἀρχέτυπο τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀποβάλλοντας τὸν παλαιὸν Ἀδάμ, νὰ ἐνδυθεῖ τὸν νέον Ἀδάμ: *“Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε”* (Γαλ. γ', 27).

Συνεπῶς γιὰ ἐμᾶς ἡ συμβατικὴ ἀφετηρία μέσα στὴν πνευματικὴ διάσταση τοῦ χρονικοῦ προσδιορισμοῦ, στὴ διάσταση τῆς αἰωνιότητος, ἡ συμβατικὴ ἀφετηρία μιᾶς ἐνιαυσίου περιόδου, κατὰ τὴν ὁποῖα ὁ πλανήτης τῆς γῆς, *“ἐξ' ἧς ἐλήφθημεν”* (πρβ. Εὐλογητάρια νεκρώσιμα), περιστρεφόμενος γύρω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, περιστρέφεται καὶ γύρω ἀπὸ τὸν ἥλιο, σημαίνει τὴν πρόσκληση, ἀντὶ νὰ περιστρεφόμεθα ἀσκόπως γύρω ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας, σὲ μία ἀτομικιστικὴ ἢ ἐγκεντρικὴ διάσταση τῆς πορείας μας, νὰ ἐπιδιώκουμε νὰ περιστρεφόμεθα γύρω ἀπὸ τὸν ἥλιο τῆς Δικαιοσύνης, τὸν γιγνωσκόμενον, *“ἐξ ὕψους ἀνατολῆς”* (Ἀπολυτίκιον ἑορτῆς Χριστουγέννων), κατὰ τὶς προρρήσεις τῶν προφητῶν Ζαχαρίου καὶ Ἰερεμίου, *«ἰδοὺ ἀνὴρ, ἀνατολῆς ὄνομα αὐτῷ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ καὶ οἰκοδομήσει τὸν οἶκον Κυρίου»* (Ζαχ. στ', 12), *«καὶ ἀναστήσω τῷ Δαυὶδ ἀνατολὴν δικαίαν καὶ συνήσει καὶ ποιήσει κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς»* (Ἰερ. κγ', 5).

Ἡ εὐχὴ λοιπὸν τοῦ Ἐπισκόπου, τοῦ Μητροπολίτου, τοῦ Ἀρχιεπίτου τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, ἐκείνου ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς τύπον καὶ τόπον Χριστοῦ, φορεὺς τοῦ Βασιλικοῦ ὡς διοικῶν, τοῦ Προφητικοῦ

ώς κηρύσσω και του Αρχιερατικού κατ' έξοχην ως λειτουργών αξιωματος, ή εύχη του Επισκόπου είναι ή πεπερασμένη αυτή ενιαύσιος περίοδος, πού ή Χρηστότητα του Κυρίου έπεδαφίλευσε στην ανθρωπότητα, δεδομένου ότι "πάσα δόσις αγαθή και πών δώρημα τέλειον άνωθέν έστί, καταβαίνον έκ του Πατρός τών Φώτων" (Θ. Λειτουργία, όπισθάμβωνος εύχη) να είναι για τόν καθένα μία χρονική περίοδος άνακαινίσεως έν Χριστώ Ίησού τῷ Κυρίῳ ήμῶν.

Τό σύνθημά μας, ό στόχος μας, ή επίδιώξή μας στη Μητρόπολή μας, στις Ένορίες μας και, έπειδή έχουμε τό προνόμιο να διακονούμε και σύνορα, άκρα τής πατρίδος μας, και στην Πατρίδα μας, τό σύνθημά μας είναι "τά πάντα και έν πάσι Χριστός" (Κολ. γ' 11).

Η περίοδος τήν όποία ό Άναρχος Πατήρ, "ό τά πάντα δημιουργήσας δι' Υιού συνεργία του Αγίου Πνεύματος" (Δοξαστικόν Στιχηρών Έσπερινού Πεντηκοστής), ό συνάναρχος Υιός και Λόγος "δι' ου τόν Πατέρα έν γνώκαμεν και τό Πνεύμα τό Άγιον έπεδήμησεν έν κόσμῳ" (Δοξαστικόν Στιχηρών Έσπερινού Πεντηκοστής) και τό άκτιστοσυμπλαστουργο-σύνθρονον "(Αγ. Ιωάννου Δαμασκηνού, β' Ταμβικός [τρίμετρος] Κανών εις τήν έορτήν τής Πεντηκοστής, ψδ' ή) Άγιον Πνεύμα, "τό έκ του Πατρός έκπορευόμενον και έν Υίῳ άναπαυόμενον" (Δοξαστικόν Στιχηρών Έσπερινού Πεντηκοστής) δια πρεσβειών τής Θεοτόκου και Μητρός του Φωτός, Δεσποίνης ήμῶν και Άειπαρθένου Μαρίας και πάντων τών Αγίων τών Θεῶ εύαρεστησάντων, να καταστήσει τόν νέον χρόνον καιόν στη ζωή όλων μας, ως χρόνο προϋποθέσεως για να κληρονομήσουμε, δια τής δικαιοσύνης και τής φιλανθρωπίας του Θεού, τόν Παράδεισο.

Αυτός είναι ό στόχος μας. Ούτε τά οικονομικά μεγέθη είναι, ούτε άλλα πράγματα. Ο στόχος μας είναι να εισέλθουμε στον Παράδεισο. "Τί γάρ ώφελήσει άνθρωπον άν κερδίση τόν κόσμον όλον και ζημιωθῆ τήν ψυχήν αυτού; ή τί γάρ δώσει άνθρωπος άντάλλαγμα τής ψυχής αυτού;" (Μάρκ. ή', 36-37).

Έάν κερδίσουμε τά πάντα στον κόσμο και χάσουμε τόν Ούρανό, έχασαμε τά πάντα. Έάν δέν κερδίσουμε τίποτα στον κόσμο και κερδίσουμε τόν Ούρανό, έκερδίσαμε τά πάντα. Πορεία λοιπόν προς τόν Παράδεισο ό καινούριος χρόνος!

Ο ΣΕΒ. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΧΙΟΥ, ΨΑΡΩΝ ΚΑΙ ΟΙΝΟΥΣΣΩΝ κ. ΜΑΡΚΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Τήν προσεχή Κυριακή 20 Ιανουαρίου 2019, προσκεκλημένος τής Αδελφότητος Ψαριανῶν, θά λειτουργήσω στον Ίερό Ναό Αγίων Αποστόλων Κυψέλης και θά τελέσω Μνημόσυνο του Ψαριανού ήρωος Πυρπολητού Κωνσταντίνου Κανάρη. Θά σῶς μιλήσω λοιπόν με γλώσσα και ψυχή Κανάρη.

Τίς ήμέρες αυτές τίθενται σε διαπραγμάτευση τά άπαράγραπτα και άδιαπραγμάτευτα δικαιώματά μας στο όνομα, τήν γλώσσα, τήν ιστορία, τόν πολιτισμό, τήν ταυτότητα τής μιᾶς και μοναδικής Μακεδονίας, τής Έλληνικής. Τόσο από έθνικής, όσο και από έπιστημονικής πλευρᾶς ή άπάντησή μας σ' αυτή τήν ενέργεια είναι «ΟΧΙ».

Ακολουθώντας τήν μακροίωνα παράδοση τών Ίεραρχῶν τής Έκκλησίας μας, πού δέν έσιώπησαν ποτέ στα έθνικά θέματα, στοιχούμεθα στο πλευρό τών αδελφῶν Μακεδόνων Μητροπολιτῶν και δίδουμε τό «παρών» στις ιστορικές, ειρηνικές και δημοκρατικές προσπάθειές τους.

Όσοι Κληρικοί και λαϊκοί έπιθυμοῦν, θά είναι στην συγκέντρωση τής Κυριακῆς στην Πλατεία Συντάγματος.

Όσοι παραμείνουν στη Χίο, θά προσευχηθοῦν στις 2.00 τό μεσημέρι στον Ίερό Μητροπολιτικό Ναό στην Παράκληση στον Άγιο Δημήτριο, για να μήν έκχωρηθοῦν, όσα μᾶς άνήκουν, σε κανένα.

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΧΡΕΣΤΙΑΝΙΚΟ ΦΥΛΛΟ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟ ΠΡΟΝΟΙΑ ΤΟΥ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΧΙΟΥ, ΨΑΡΩΝ ΚΑΙ ΟΙΝΟΥΣΣΩΝ
κ. ΜΑΡΚΟΥ

• • •

- Εκδότης: Η ΊΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΧΙΟΥ, ΨΑΡΩΝ ΚΑΙ ΟΙΝΟΥΣΣΩΝ.
- Απευθύνεσθε: «ΚΑΤΑΡΤΙΣΕΙΣ» - Ίερά Μητρόπολις Χίου, Ψαρών και Οίνουσσῶν - Κων. Αμάντου 24, Τ.Κ. 82100 - ΧΙΟΣ.
- Ιστοσελίς: <http://www.imchiou.gr>
- Η «ΚΑΤΑΡΤΙΣΕΙΣ» διανέμεται δωρεάν.
- Δεκτές αυτοπροαίρετες δωρεές άναγνωστῶν, όπέρ του κατηχητικού και φιλανθρωπικού έργου.

Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΙ Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ*

Το κ. Θωμά Αντ. Ιωαννίδη,
Αναπλ. Καθηγητού - Προέδρου του Τμήματος Θεολογίας ΕΚΠΑ

Δ'

Ἡ δικαιοσύνη ἐκφράζει σχέσιν καὶ δὴ σχέσιν ἐν ἀγάπῃ πρὸς τὸν ἀδελφόν· μόνον δὲ ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ νοεῖται καὶ ἡ προσωπικὴ δικαίωσις· διὸ «καὶ ὁ δίκαιος δικαιοθῆτω ἔτι» (Ἀποκ. 22,11)¹⁰. Ἡ

* *Ὀμιλία ἐκφωνηθεῖσα κατὰ τὸν Μεθεόρτιον Ἑσπερινὸν τῆς Ἑορτῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, στίς Οἰνοῦσας Χίου τὴν 29^η Ἰουνίου 2016.*

¹⁰ Βλ. Μ. Φαράντου, «Ἡ Δικαιοσύνη κατὰ τὴν ἰουδαιοχριστιανικὴν καὶ τὴν ἀρχαιοελληνικὴν παράδοσιν», *δ.π.*, σ. 459. «Ἡ κοινωνικὴ οὐτοπία ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ αἴτημα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Τὸ αἴτημα αὐτὸ ἀπασχόλησε τοὺς κοινωνικοὺς σχηματισμοὺς καὶ βρῆκε λύση γιὰ πολλὰ εἰδικότερα προβλήματα εἴτε μὲ τὴ φυσικὴ ἐξέλιξη τῶν κοινωνιῶν εἴτε μὲ ἀνθρωπιστικοὺς προσανατολισμοὺς τῶν πολιτισμῶν εἴτε μὲ τὶς πιέσεις καὶ βιαιότητες κοινωνικῶν ἀλλαγῶν καὶ ἐπαναστάσεων. Ὅσες ὁμως φορές τὸ αἴτημα αὐτὸ συνδέθηκε μὲ κάποιο πολιτικὸ ἰδεῶδες, ξέφυγε ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος καὶ ἐγινε διαρκῶς μετακινούμενο χρονοδιάγραμμα». Β. Γιούλτση, *Πνευματικότητα καὶ κοινωνικὴ ζωὴ*, Θεσσαλονίκη ²1999, σ. 196 ἐ. «Οἱ λαοὶ νοσταλγοῦν τὴν ἀλλαγὴν ἐκ τῶν ἀθλιῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν καὶ τὴν ἄσκησιν κοινωνικῆς δικαιοσύνης, ὁ κόσμος -ὄμως- καὶ τὰ κριτήριά του ἀδυνατοῦν νὰ προσφέρουν ταῦτα. Κοινωνίες δὲ ταλανιζόμενες ἐκ τῆς κοινωνικῆς ἀδικίας καὶ ἐξαθλιώσεως ἀτόμων καὶ λαϊκῶν στρωμάτων, ὅπως εἶναι ἡ δική μας, εἶναι τελείως εὐάλωτες καὶ ἐπιρρεπεῖς πρὸς διάλυσι, ἀφοῦ, οὔτε γνήσιο πατριωτικὸ φρόνημα μποροῦν νὰ καλλιεργήσουν πρὸς ἀντιμετώπισι τῶν караδοκούντων ἐξωθεν ἐχθρῶν, οὔτε καὶ γνήσιο ἀδελφικὸ πνεῦμα συνεργασίας καὶ ἀλληλεγγύης, ἀλλ' οἱ μὲν ἄτομα, Ὄργανώσεις, Συνδικάτα, Κόμματα κ.λπ.- ἀντιμάχονται τοὺς δὲ ἔτσι, ὥστε κυριαρχεῖ πόλεμος ὄλων ἐναντίον ὄλων. Τὰ πολλὰ ἐκτρωματικά φαινόμενα ἀναρχίας, τρομοκρατίας, βίας, ἐγκληματικότητος, ναρκωτικῶν, ἐξαθλιώσεως τῶν Μαζῶν κ.λπ. τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας δὲν εἶναι μεμονωμένα, ἀλλ' εἶναι καρκινώματα ἐνὸς διεφθαρμένου κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ», Μ. Φαράντου, «Τὸ πρόβλημα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης», *Ἡ Ἐκκλησία ἐνῶπιον τῶν μεγάλων κοινωνικῶν προβλημάτων*, Πρακτικὰ Ἡ' Πανελληνίου Θεολογικοῦ Συνεδρίου (Ἀθήνα, 3-5 Σεπτεμβρίου 1999), Ἀθήναι 2000, [σσ. 296-322], σ. 298. Πρβλ. Κ. Κορναράκη, «Ἡ ἀρετὴ τῆς δικαιοσύνης κατὰ τὴν νηπιτικὴν θεολογία», *Ὁ ἄνθρωπος ἀπέναντι*

χριστιανικὴ δικαιοσύνη δὲν εἶναι ἡ «μοίρα», ἡ «εἰμαρμένη» τῆς κοσμοκεντρικῆς σκέψεως τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων οὔτε ἡ ἀνταποδοτικὴ δικαιοσύνη τῆς τιμωρίας ἢ τῆς ἀνταμοιβῆς τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ τὸ πλήρωμα τῆς ἀγάπης, ἡ ὑπέρβαση τῆς δικανικῆς λογικῆς¹¹.

(7) Ἡ κατάφαση τῶν πολιτισμικῶν ἀγαθῶν ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Παῦλο καὶ ἡ συμβολὴ του στὴν προώθηση καὶ περαιτέρω πραγμάτωσή τους δὲν ἐπισκιάζονται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἱεραποστολικὴ δράση, τὸ κήρυγμα καὶ οἱ ἐπιστολές του εἶναι διαποτισμένα καὶ χρωματισμένα ἀπὸ τὴν προσδοκία τῆς Δευτέρας καὶ ἐνδοξης Παρουσίας τοῦ Κυρίου. Ἀναμφίβολα ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐκήρυττε ὅτι «ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ οὕτως ἔρχεται» (Α' Θεσ. 5,2), ὅτι «ὁ καιρὸς συνεσταλμένος» (Α' Κορ. 7,29), ὅτι «ἐσχάτη ὥρα ἐστί» (Α' Κορ. 2,18), ὅτι «ἡ ἡμέρα ἤγγικεν» (Ρωμ. 13,11) καὶ ὅτι «ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας» (Β' Κορ. 6,2) κ.ἄ.

στὴν εἰκόνα του. Κείμενα πατερικῆς ἀνθρωπολογίας καὶ ἠθικῆς, Ἀθήνα 2011, [σσ. 119-154], σ. 128.

¹¹ «Ἡ δικαιοσύνη δὲν εἶναι πια ἀπλῶς ἀρετὴ, γίνεται πλήρωμα ζωῆς, μαρτυρία τοῦ ὅλως ἄλλου, κατάστασι μιᾶς ἄλλης σχέσεως, που δείχνει διαφορετικὴ, παράξενη κάποτε, εἶναι ἐνας φωτισμὸς ἄλλου εἴδους τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς του ἀνθρώπου λόγου μπροστὰ στο θεῖο Λόγο, τὴν ἀγάπη καὶ τὴ δικαιοσύνη Του», Σ. Πάνου, «...*Μέτρον ἀνθρώπου*» *Ἀνθρωποκεντρικά II. Μελετήματα γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν πολιτισμὸ*, Ἀθήνα 2007, σ. 84. «Ἡ δικαιοσύνη, ὅπως ἐπισήμανε καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, εἶναι καθολικὴ ἀρετὴ ἢ ἡ ὅλη ἀρετὴ. Καὶ κατὰ τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἀρετὴ τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποία καλεῖται νὰ διδασθεῖ καὶ νὰ ἀσκήσει ὁ ἄνθρωπος, μιμούμενος τὸν Θεό. Συνήθως ὁμως ἡ ἀνθρώπινη δικαιοσύνη περιορίζεται στα ὅρια τῆς διανεμητικῆς τῆς ἐννοίας, καὶ το χειρότερο, παραβιάζει συχνὰ τα ὅρια αὐτὰ καὶ λειτουργεῖ ὡς θεραπευτικὴ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ συμφέροντος», Γ. Μαντζαρίδη, «Ἀρχές καὶ Περιεχόμενο τῆς Βιοηθικῆς», *Ὁ κόσμος στὴν Ἐπιστήμη καὶ τὴ Θρησκεία*, Διεπιστημονικὸ Πρόγραμμα: Συμβολὴ στο διάλογο ἀνάμεσα στὴν Ἐπιστήμη, τὴ Φιλοσοφία καὶ τὴ Θεολογία (Πρόλογος καὶ Ἐπιμέλεια Ἐκδόσεως: Α. Νικολαΐδης), Θεσσαλονικὴ 2008, [σσ. 209-220], σ. 216. Πρβλ. Β. Νικόπουλου, «Αἱ κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον σχέσεις τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης πρὸς τὴν δικαιοσύνην ὡς αὐτὰ ἀναπτύσσονται εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολήν», *Γρ. Παλ.* 59 (1976), σσ. 22-34 καὶ 98-116.

Στην περί εσχάτων διδασκαλία του αποστόλου Παύλου υπό το πρίσμα και την προοπτική του προσδοκώμενου τέλους, το οποίο θα είναι η Δευτέρα Παρουσία, εξάιρεται η ανάγκη της διαμόρφωσης της παρούσας Ιστορικής πραγματικότητας, της εν Χριστώ ανακαίνισης της καθ' όλου χρονικής περιόδου των εσχάτων, τα όποια νοούνται όχι μόνον ως το τέλος, αλλά και ως το -γιά τις ανθρώπινες γνωστικές δυνάμεις άγνωστης διάρκειας- χρονικό διάστημα, το οποίο παρεμβάλλεται μεταξύ της Ανάστασης του Χριστού και της Δευτέρας Παρουσίας του, περί της οποίας ο απόστολος Παύλος αναφέρει: «Μή τις ύμās εξαπατήση κατά μηδένα τρόπον» (Β' Θεσ. 2,3), ισχυριζόμενος, ότι δήθεν γνωρίζει, ότι «ένέστηκεν ή ημέρα του Χριστού» (Β' Θεσ. 2,2-3)¹².

Η ευθύγραμμη πορεία του χρόνου και της Ιστορίας από τη δημιουργία του κόσμου ως τα έσχατα με κέντρο το Χριστό αποτελεί μία αισιόδοξη προοπτική, σε αντίθεση με την κυκλική αντίληψη του χρόνου κατά την αρχαία αντίληψη, όπου ή αποτέλεσμα σε ένα άεναο κύκλο επαναλήψεων δημιουργεί άπαισιοδοξία και άπουσία δημιουργικής δραστηριότητας. Η τόσο πολυσυζητημένη σήμερα πρόοδος της ανθρωπότητας και της έπιστήμης προϋποθέτουν την ευθύγραμμη πορεία του χρόνου.

Η πορεία του ανθρώπου προς την πνευματική ολοκλήρωση πραγματοποιείται μέσα στο χρόνο και την Ιστορία. Η σωστή κατανόηση του νοήματος των πραγμάτων και της Ιστορίας γίνεται μέσα στο χρόνο με την αναφορά της στα έσχατα. Το παρόν βιώνεται ως σύνθεση παρελθόντος και μέλλοντος. Το μέλλον και τα έσχατα κυοφορούνται μέσα στο παρόν. Το παρόν είναι δημιουργικό, όταν τοποθετείται στην προοπτική του μέλλοντος και των εσχάτων. Στην εν Χριστώ ζωή τα έσχατα δεν αναμένονται μόνο στο μέλλον, αλλά βιώνονται στο έκαστοτε παρόν.

¹² Βλ. Ε. Θεοδώρου, «Ο Απόστολος Παύλος και ο Εύρωπαικός Πολιτισμός», *Ο Εφημέριος ΛΖ'*, 2 (1988), σ. 35, [ΛΖ', 2 (1988), 34-35· 3 (1988), 50-51· 4 (1988), 66-67· 5 (1988), 82· 6 (1988), 98· 7 (1988), 130· 8 (1988), 146].

«Ο παιδαγωγός και ο παιδαγωγούμενος έφηβος κατά τη διδασκαλία των Τριών Ίεραρχών»

Τοῦ κ. Βασιλείου Βοξάκη, Θεολόγου

Α'

Αιτούμενος την ένιςχυση των Τριών φωστήρων της Τρισηλίου Θεότητας, αυτών των μεγάλων διδασκάλων της Ορθοδοξίας και του Έλληνισμού, θα προσπαθήσω να σκιαγραφήσω το έργο και τη μέθοδο του παιδαγωγού, καθώς και την άγωγή, που πρέπει να λάβει ο παιδαγωγούμενος έφηβος, έπικαλούμενος έπιλεκτικά μερικά μόνο σημεία από τη σχετική διδασκαλία των Τριών Ίεραρχών. Κατ' αρχάς, ως αναφέρουμε πώς οι Τρεις Ίεράρχες, αυτοί οι «φωστῆρες και διδάσκαλοι της Οικουμένης», όρίζουν το τί είναι άγωγή και ποιός είναι ο σκοπός της.

Ο Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος, τονίζοντας τη μέγιστη άξια της τέχνης του παιδαγωγείν, διατύπωσε τον εξής λακωνικό όρισμό, που παραμένει από τότε έως σήμερα κλασικός και άξεπέραστος : «Τῷ όντι αύτη μοι φαίνεται τέχνη τις (είναι) τεχνών και έπιστήμη έπιστημών, άνθρωπον άγειν». Συμφωνώντας με τον παραπάνω όρισμό ο Άγιος Ίωάννης ο Χρυσόστομος χαρακτηρίζει το έργο του παιδαγωγού ως «ύψηλόν», γιατί άφορᾷ τη μέριμνα για την ανάπτυξη και καλλιέργεια κατά πρώτον της ψυχής και κατά δεύτερον του μυαλού του νέου ανθρώπου. Γι' αυτό και τίποτε δεν συγκρίνεται με αυτό το λειτουργήμα - διακόνημα. Αλλά «πάντα δεύτερα έστω της προνοίας των παιδων», έπεξηγεί ο Ίδιος Πατήρ, γιατί «μεγάλην παρακαταθήκην έχομεν τα παιδιά. Φροντίζομεν τóινυν αυτών». Ο Μέγας Βασίλειος, θεωρεί ότι το «όμοιωθῆναι Θεῷ κατά το δυνατόν ανθρώπου φύσει» πρέπει να αποτελεῖ τόν πρωταρχικό σκοπό της άγωγής. Δηλαδή, έμεις οι άνθρωποι πρέπει να επιτύχουμε τη θέωση, να όμοιάσουμε με τόν Άγιο Θεό, στο μέτρο που μάς έπιτρέπει ή άσθενεια της φύσης μας.

Η άγωγή, την οποία εφάρμοσαν και διακηρύσσουν με την άφραστη γραφίδα τους και οι Τρεις Οικουμενικοί διδάσκαλοι, είναι Χριστοκεντρική, όπως όφείλει να είναι και όλος ο βίος του ανθρώπου. Η άγωγή, και ιδιαίτερα ή θρησκευτική άγωγή, δεν άποβλέπει άπλα στη μόρφωση του ανθρώπου, αλλά στην εν Χριστώ μεταμόρφωσή του, σύμφωνα με τόν Άγιο Βασίλειο. Το σχολείο είναι άπαραίτητο να γεμίζει την ψυχή του παιδιού με τόν Χριστό. Κατά τόν ιερό Χρυσόστομο ή «παιδεία μετάληψις άγιότητός έστι». Τα προσναφερθέντα όμως δεν πρέπει να παρεξηγηθούν και να πιστέψει κάποιος ότι άπορρίπτουν από την εκπαίδευση τη θύραθεν παιδεία. Οι Ίδιοι έξάλλου υπήρξαν βαθύτατοι γνώστες της κοσμικής σοφίας. Δεν την περιφρονοῦν λοιπόν, αλλά ούτε και την υπερεκτιμούν, όπως λανθασμένα συμβαίνει στην έποχή μας. Ο Άγιος Ίωάννης άποσαφηνίζει το θέμα λέγοντας : «Μή νομιζέτω με νομοθετεῖν άμαθείς τούς παίδας γίνεσθαι. Ου κωλύων παιδεύειν ταῦτα

λέγων, αλλά κωλύων εκείνους μόνοις προσέχειν». Τῆ μονομέρεια πρὸς τὴ σοφία τοῦ κόσμου τούτου ἀπορρίπτουν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες καὶ ὄχι τὰ ἴδια τὰ ἐπιτεύγματα τῆς, τὰ ὅποια, ἂν δὲν ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ θεῖο θέλημα, εἶναι καρπὸς τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου «κατ' εἰκόνα» Θεοῦ.

Ἀλλὰ ὡς ἀναφέρουμε στὸ σημεῖο αὐτὸ μερικὲς ἀπὸ τὶς πρακτικὲς συμβουλὲς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν πρὸς τοὺς παιδαγωγούς, ποὺ ἀφοροῦν τὸν τρόπο τῆς διδασκαλίας. Οἱ ἀρχὲς αὐτὲς υἰοθετοῦνται ἐν πολλοῖς καὶ ἀπὸ τὰ σύγχρονα ἐγχειρίδια διδακτικῆς μεθοδολογίας, δυστυχῶς ὅμως πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ παραλείπουν νὰ καταγράψουν ποιοὶ τὶς πρωτοδιατύπωσαν.

Ὁ Χρυσόστομος προτρέπει τοὺς παιδαγωγούς νὰ μὴν ἀμελοῦν τὴν ἐμπέδωση ἀπὸ τὸν μαθητὴ τῶν παλαιότερων γνώσεων προτοῦ προχωρήσουν στὴ διδασκαλία νέων, διαφορετικὰ εἶναι ἄσκοπο καὶ προκαλεῖ ζῆμια «τὰ πρότερα μὴ ἐνθέντα καλῶς ἐφ' ἕτερα ἄγειν τὸν μαθητὴν ». Ὁ Μέγας Βασίλειος ἐπισημαίνει ὅτι αὐτὸ θὰ τὸ ἐπιτύχει ὁ διδάσκαλος, ὅταν ἐπαναλαμβάνει τὰ διδασκόμενα καὶ ὅταν τὰ χρησιμοποιεῖ αὐτὰ ὡς βάση, γιὰ νὰ διδάξει τὶς νέες γνώσεις. Ἐπίσης ἐπιβάλλεται πάντοτε νὰ ξεκινᾶμε πρῶτα ἀπὸ τὶς ἀπλούτερες γνώσεις καὶ νὰ ἔπονται οἱ δυσκολότερες καὶ συνθετότερες. Τὰ δὲ παραδείγματα πρέπει νὰ διανθίζον καὶ νὰ στηρίζον τὴ διδασκαλία μας κατὰ τὸν Μέγα Βασίλειο, προκειμένου νὰ ἐπεξηγοῦν τὰ λεγόμενά μας καὶ νὰ ὑποβοηθοῦν τὴ μνήμη τῶν ἀκροατῶν μας. Τὴ μεθοδικότητα καὶ τὸν οὐτε ἀργὸ οὔτε ταχὺ ρυθμὸ στὴν ποσότητα τῆς διδασκόμενης ὕλης στηρίζει ὁ Μέγας Γρηγόριος ὁ Θεολόγος μὲ τὴν εἰκόνα τῆς βροχῆς. Μᾶς καλεῖ λοιπὸν κατὰ τὴ διδασκαλία νὰ μιμηθῶμε τὴν ἡρεμὴ βροχὴ ποὺ διεισδύει βαθιά στὸ ἔδαφος καὶ τὸ καθιστᾷ γόνιμο, ὁποβαίνουσα ἔτσι ὠφελιμότερη ἀπὸ τὴ ραγδαία βροχὴ, ποὺ παρασύρει τὸ ἔδαφος, γινόμενη ἔτσι ἐπιζῆμια.

Ὁ Ἅγιος Χρυσόστομος θεωρεῖ ἀπαραίτητο οἱ διδάσκοντες νὰ μὴν παραλείπουν νὰ ἐντοπίζον τὸ μέσο ἐπίπεδο τῆς ἀντιληπτικῆς ικανότητος τῶν μαθητῶν τους καὶ νὰ προσαρμόζον σ' αὐτὸ τὴ διδασκαλία τους, ἔτσι ὥστε οὔτε οἱ πρὸ εὐφυεῖς νὰ μὴν ἀποκομίζον τίποτε, οὔτε οἱ λιγότερο εὐφυεῖς νὰ ἀδυνατοῦν νὰ παρακολουθήσουν. Παράλληλα ὁμοως συμβουλεῖ οἱ χρυσορρήμων αὐτοὶ Πατῆρ νὰ κρατοῦμε ἀδιάπτωτο τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προσοχὴ τῶν μαθητῶν μας τὴν ὥρα τοῦ μαθήματος διὰ τῶν ἐρωτήσεων. Ἄν ὁ καθηγητὴς παρασύρεται σὲ διαρκῆ μονόλογο, ὑπάρχει μεγάλος κίνδυνος λόγῳ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας τοῦ μαθητῆ νὰ ἀποσπασθεῖ ἢ προσοχὴ του σὲ ἄλλα-τρια. Ἐνῶ, ὅταν γνωρίζει ὅτι θὰ ἐλεγχθεῖ μὲ τὶς ἐρωτήσεις, ἐντείνει τὴν προσοχὴ του καὶ προσλαμβάνει ἔτσι εὐχερέστερα τὶς διδασκόμενες γνώσεις.

Ἡ διδασκαλία ἐντυπώνεται καλύτερα καὶ μονιμότερα ἀπὸ τὸν μαθητὴ, ὅταν αὐτὸς ἀντιλαμβάνεται ὅτι ὁ καθηγητὴς του ἐνδιαφέρεται πραγματικὰ γιὰ τὴν πρόδο του καὶ ὅτι τὸν ἀγαπᾷ ἀνεπιτήδευτα. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης τόνιζει πρὸς ὅλους τοὺς παιδαγωγούς ὅτι ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα παιδαγωγικὰ ἀξιώματα εἶναι τὸ ἀκόλουθο: «οὐδὲν οὕτω πρὸς διδασκαλίαν ἐπαγω-

γόν, ὡς τὸ φιλεῖν καὶ φιλεῖσθαι». Γ' αὐτὸ, συνεχίζει ὁ ἴδιος Πατῆρ, χρειάζεται «γιὰ χάρι τοῦ παιδιοῦ ...νὰ δημιουργοῦμε γύρω του μὴ εὐχάριστη ἀτμόσφαιρα, ὥστε νὰ αἰσθάνεται ἄνετα». Μὲ τὴ σειρά του ὁ Μέγας Βασίλειος μᾶς συμβουλεῖ ὅτι ἡ διδασκαλία μας καλὸ θὰ ἦταν νὰ συνδυάζεται μὲ τὴν τέρψη. Παράλληλα ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει μὲ τὴ συμπεριφορὰ του καὶ τὴν ὄλη παρουσία του μέσα στὴν αἴθουσα διδασκαλίας νὰ κερδίσει τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν μαθητῶν του, γιὰ αὐτὸ ἀφ' ἐνὸς μὲν κάνει πρὸ εὐκόλα ἀποδεκτὴ τὴ διδασκαλία του, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸ προσεκτικὸς τοὺς μαθητὲς γιὰ νὰ τὴν ἀφομοιώσουν. Ἴδου πῶς τὸ διατυπώνει αὐτὸ ὁ Ἅγιος Βασίλειος : «Ἀξιοπιστία τοῦ διδάσκοντος εὐπαράδεκτον μὲ τὸν λόγον καθίσταται, προσεχέστερους δὲ τοὺς διδασκόμενους παρασκευάζει».

Μοναδικὸς στόχος τῆς ἐκπαιδεύσεως δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἡ παροχὴ γνώσεων, ἀλλὰ ἐξίσου σημαντικὸς - ἐὰν ὄχι σπουδαιότερος - εἶναι ἡ καλλιέργεια τῶν ἀρετῶν. Ὁ φωστῆρ τῆς Καισαρείας, Βασίλειος, διευκρινίζει ὅτι «ἀγωγή ὠφέλιμη γιὰ τὴν ψυχὴ εἶναι αὐτὴ ποὺ ἔχει τὴ δύναμη νὰ τὴν καθαρῶσι ἀπὸ τὶς κηλίδες τῆς κακίας». Ἐνῶ οἱ γνώσεις χωρὶς τὴ διαμόρφωση ἠθικοῦ χαρακτῆρα μποροῦν νὰ ἀποβοῦν ἐπικίνδυνα «ἄπλα» γι' αὐτὸν ποὺ τὶς κατέχει. Ὁ φωτισμένος Ἱεράρχης Γρηγόριος μᾶς ξεκαθαρίζει ὅτι : «Γιὰ μένα σοφὸς δὲν εἶναι ὁ σοφὸς μὲ τὰ λόγια, οὔτε ὁποῖος ἔχει γλώσσα εὐστροφῆ ἀλλὰ ψυχὴ ἀπαιδευτῆ... Ἀλλὰ σοφὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ λέει λίγα γιὰ τὴν ἀρετὴ, ἀλλὰ δεῖχνει πολλὰ μὲ αὐτὰ ποὺ κάνει, καὶ ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀξιοπιστία τῶν λόγων του μὲ τὴ ζωὴ του». Ὁ Μέγας Βασίλειος παρομοιάζει τὴν εὐπλαστὴ παιδικὴ ψυχὴ μὲ τὸ κερὶ πᾶνω στὸ ὅποιο ἀποτυπώνεται ὅποια μορφή ἢ σχῆμα ἐμεῖς ἐπιθυμοῦμε νὰ τυπωθεῖ. Λέει λοιπὸν: «Ἡ ψυχὴ εἶναι εὐπλαστὴ καὶ ἀπαλή, καὶ ὡς κερὶ πλάθεται, καὶ πᾶνω τῆς εὐκόλα τυπώνονται οἱ διάφορες μορφὲς γι' αὐτὸ πρέπει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ν' ἀσκεῖται στὰ ἀγαθὰ ἔργα».

Γ' αὐτὸ εἶναι ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ μὴ μένει ἀνεκμετάλλευτὴ ἡ παιδικὴ καὶ ἐφηβικὴ ἡλικία, ἀλλὰ νὰ ἐξασκεῖται στὴν ἐφαρμογὴ τοῦ ἀγαθοῦ. Ἄν γονεῖς, ἱερεῖς, παιδαγωγοὶ ἀφήσουμε ἀνεκμετάλλευτὴ τὴν εὐκαιρία νὰ ἀποτυπώσουμε στὶς τρυφερὲς ψυχὲς τους τὰ ὑπέροχα παραδείγματα τῆς Παναγίας καὶ τῶν Ἁγίων, τότε δὲ δικαιούμαστε ἀργότερα νὰ παραπονήσουμε γιὰ τὴν αὐτὴ ἐντυπώθηκαν φαῦλα καὶ πονηρὰ πρότυπα. Καὶ ἐπεξηγεῖ ὁ Καππαδόκης Πατέρας λέγοντας ὅτι «Ὅσα ὁ ἀνθρώπος ἀφομοιώνει στὴν τρυφερὴ ἡλικία του, μένου ἀσάλευτα». Παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ αὐτὸν τὸν λόγο τοῦ παιδιοῦ του φίλου καὶ ὁ ὁμόψυχός του Ἅγιος Γρηγόριος θὰ χρησιμοποιήσει τὴν ἐξῆς παραστατικὴ εἰκόνα, γιὰ νὰ ἐπισημάνει τοὺς κινδύνους, ποὺ ἐλλοχεύουν ἀπὸ τὴ μὴ ἐγκαιρὴ καλλιέργεια ἡθους στὸν ἐφηβο: «Εἶναι εὐκολότερο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ μὴ ἐνδώσεις στὴν κακία, παρὰ ὅταν ἐκείνη ἔρχεται ὀλοταχῶς, νὰ τὴν ἀνακόψεις · ὅπως ἀκριβῶς μὲ μίαν μεγάλη πέτρα εἶναι εὐκολότερο νὰ τὴ στερεώσεις στὴν ἀρχὴ, παρὰ, ὅταν ἀρχίσει νὰ κατακυλᾷ νὰ τὴ συγκρατήσεις». Ταυτόχρονα ἡ ἠθικὴ αὐτὴ ἐξύψωση τῆς νεο-

λαίος συνεπάγεται ώφέλεια και για το σύνολο της κοινωνίας, αφού αντί ανθρώπων με παραβατική συμπεριφορά θα διαβιούν σ' αυτήν θεοφιλείς άνθρωποι. Αυτό τονίζεται από τον ιερό Χρυσόστομο με τους ακόλουθους λόγους : «Εί τούς παίδας ἐπαιδεύσωμεν φίλους εἶναι τῷ Θεῷ, πάντα ἂν ἀνεπήδησε τὰ λυπηρὰ καὶ μυρίων ἀηλλάγη κακῶν ὁ βίος ὁ παρών».

Επιδίωξη τοῦ ἐπιτυχημένου παιδαγωγοῦ, ὅπως ἄλλωστε και τῶν γονέων, εἶναι νά συντελέσει διὰ τῆς ὀρθῆς διαπαιδαγωγήσεως νά διαμορφώσει τήν ψυχή τοῦ ἐφήβου σέ μία ἐλεύθερη καὶ ἠθική προσωπικότητα, πού θά πράττει ἐνάρετα μέ δική του πλέον εὐθύνη και ἀπό δική του ἐπιλογή. Κατά τόν «διδάσκαλο τῆς Ἐκκλησίας» Χρυσόστομο «Ὁ μέγιστος ἐπαινος πού θά μπορούσε νά γίνει γιά ἓνα παιδαγωγό, εἶναι τὸ νά μὴν ἔχει πλέον ἀνάγκη τῆς δικῆς του προφυλάξεως γιά νά σωφρονεῖ ὁ νέος πού διαπαιδαγωγήθηκε ἀπ' αὐτόν, ἀλλά μόνος του νά παρουσιάζει (διαρκῶς) μεγαλύτερη ἐπίδοση στήν ἀρετή». Τῆ μέγιστη δὲ αὐτὴ σημασία τῆς ἐμπέδωσης τῆς ἀρετῆς ὑπογραμμίζει και ὁ Μέγας Βασίλειος λέγοντας ὅτι: «Δέν εἶναι μικρὸ τὸ κέρδος ὅταν αἱ ψυχὲς τῶν νέων συνηθίζουσι και κάνουν δική τους τήν ἀρετή».

Ὁ ἐφηβος πρέπει νά συνηθίσει στό καλὸ, παραδειγματιζόμενος ἐμπρακτα ἀπό τὸ περιβάλλον του. Διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ μικρὰ καὶ ἀμελητέα λάθη, ὅταν ἀποκτήσει δισταγμὴν διὰ τῆς διὰθεσῆς καὶ μάθει νά περιφρονεῖ τῆ φωνῆ τῆς συνειδήσεώς του, σύντομα θά φθάσει νά πυρπολεῖται ἀπὸ τίς φλόγες μεγάλων παθῶν και ἁμαρτημάτων. Μὲ μία πολὺ παραστατικὴ εἰκόνα μᾶς βοηθεῖ νά τὸ κατανοήσουμε αὐτὸ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος : «ἀνάβει μία σπῆθα και σέ λίγο ξεπηδᾷ μεγάλη φλόγα. Βλέποντας λοιπὸν αὐτὸ, φύγε και ἀπὸ τὸ μικρὸ κακὸ. Διότι εἶναι μικρὸ ἀλλὰ ἐξελίσσεται σέ μεγάλο». Συνηγορεῖ στὰ παραπάνω ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος παρομοιάζοντας, ὅπως ὅλοι οἱ Ὀρθόδοξοι Πατέρες, τὴν ἁμαρτία μέ ἀσθένεια, και λέγοντας : «ψυχή πού γεύτηκε μία φορά τὴν ἁμαρτία και μένει ἀναίσθητη, δίνει μεγάλη εὐκαιρία στό νόσημα νά αὐξηθεῖ». Δυστυχῶς μεταξύ τῶν ἄλλων κακῶν, πού προκαλεῖ εἴτε ἡ ἀδιαφορία εἴτε ἡ νοσηρὴ καὶ ὑπερβολικὴ ἀγάπη, πού ἐπιδεικνύουσι κάποιοι γονεῖς πρὸς τὰ παιδιὰ τους, εἶναι και ἡ διαμόρφωση χαρακτήρα, πού διακρίνεται γιά τὴν ἀνοίδεια, τὸν ἐγωκεντρισμὸ και γενικότερα τὴν προβληματικὴ συμπεριφορά. Ὁ μέγιστος ἀνάτομος τῆς πνευματικῆς ζωῆς, Ἅγιος Βασίλειος, ἐπισημαίνει τί κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸν μαθητὴ μέ αὐτὴ τὴν ὑπερφίαλη συμπεριφορά : «Τὸ νά μὴν πειθαρχεῖ κανεὶς και νά ἀντιλέγει ἀποτελεῖ ἀπόδειξη πολλῶν κακῶν· ἀρρωστημένη πίστη, ἀμφίβολη ἐλπίδα, ἐπαρση και ὑπερήφανο ἦθος». Ὅμως «μαθέτωσαν ἀρχεσθαι» ἐπιβάλλεται στους νέους, προ-
ἡ συνέχεια στό ἐπόμενο

* Ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα στήν κεντρικὴ ἐκδήλωση ἐορτασμοῦ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν τῆς Δευτεροβάθμιας Ἐκπαιδεύσεως Χίου, στήν αἴθουσα ἐκδηλώσεων τοῦ ἱστορικοῦ Ἰου Γυμνασίου Χίου, στίς 30 Ἰανουαρίου 2019.

ΤΟ Α' ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΧΙΟΥ, ΨΑΡΩΝ ΚΑΙ ΟΙΝΟΥΣΣΩΝ

Ἡ Ἱερά Μητρόπολη Χίου, Ψαρῶν και Οἰνούσσων, σέ συνεργασία μέ τὸ Ἴδρυμα Ποιμαντικῆς Ἐπιμορφώσεως τῆς Ἱεράς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, διοργάνωσε τὸ Α' Ἐπιμορφωτικὸ Ἐκπαιδευτικὸ Σεμινάριο, τοῦ ὁποῦ οἱ ἐργασίες ξεκίνησαν στήν Βιβλιοθήκη «ΑΓ. ΑΓΑΠΗΤΟΣ» τῆς Ἱ. Μητροπόλεως, τὴν Δευτέρα 4^η Φεβρουαρίου 2019 και ὁλοκληρώθηκαν τὴν Παρασκευή 1^η Μαρτίου 2019 μέ τὴν συμμετοχὴ 31 Κληρικῶν και 15 λαϊκῶν στελεχῶν τῆς Ἱεράς Μητροπόλεως, καθὼς και φορέων, πού παρέχουσι ἀνάλογες ὑπηρεσίες, μέ στόχο τὴν ἐνίσχυση τῶν ἐπαγγελματικῶν τους δεξιοτήτων γιά τὴν ὑποστήριξη τοῦ ἔργου πού προσφέρεται στίς κοινωνικοπρονοιακές και λοιπές ἐκκλησιαστικὲς δομές.

Τὸ πρόγραμμα αὐτὸ εἶχε ὡς θέμα: «**Η ΕΝΟΡΙΑ ΩΣ ΚΥΤΤΑΡΟ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ - ΠΡΟΝΟΙΑΚΗΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ**» μέ τους κάτωθι εισηγητές:

1) Τόν Πανοσιολογώτατο Αρχιμανδριτὴ κ. Γρηγόριο Παπαθωμᾶ, Καθηγητὴ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ και Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξε τὸ θέμα: «**Ἡ Ἐνορία ὡς χώρος κοινωνικοποίησης και εὐαισθητοποίησης τῶν παιδιῶν και τῶν ἐφήβων**».

2) Τόν Αἰδεσιμολ. Πρωτοπρεσβύτερο κ. Δημήτριο Κεσκίνη, Δρα Θεολογίας, Ἐφημέριο τοῦ Ἱ. Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Ἁγίου Νικολάου Ἀλεξανδρουπόλεως, μέ θέμα: «**Ὁ Ἱερέας ὡς ἐμπνευστής, σύμβουλος και ποιμένας - συνοδοιπόρος στίς σύγχρονες ἀπαιτήσεις τῶν ἐνοριτῶν του**».

3) Τόν Αἰδεσιμολ. Πρωτοπρεσβύτερο κ. Εὐάγγελο Μαρκαντώνη, Θεολόγο - Χημικό, Κληρικὸ τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, μέ θέμα: «**Ἡ εὐαισθητοποίηση τῶν ἐνοριτῶν, ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ τους και ἡ συνεργατικότητα - τὸ φαινόμενο και ὁ ρόλος τοῦ ἐθελοντισμοῦ**».

4) Τόν κ. Θωμᾶ Ἰωαννίδη, Αναπλ. Καθηγητὴ - Πρόεδρο τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Ἐθνικοῦ και Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, μέ θέμα: «**Ἐνοριακές δράσεις γιά τὴ σύγχρονη οἰκογένεια: μοιραζόμενοι ἐμπειρίες, λάθη και ὄνειρα**».

5) Τόν κ. Ἠλιά Λιαμῆ, Θεολόγο Καθηγητὴ, μέ θέμα «**Τὸ κοινωνικό - προνοιακὸ ἐνοριακὸ ἔργο: τόπος και τρόπος ἐκφράσεως τῆς τοπικῆς ἀλληλεγγύης και συνεργασίας**», και

6) Τόν κ. Χρήστο Καραγιάννη, Επίκουρο Καθηγητή Θεολογικής Σχολής του Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, μέ θέμα: «Ἡ ζωντανή ἐνοριακή ζωὴ ὡς "κέντρο πρόληψης" ἐξαρτησιογόνων οὐσιῶν».

Τά μαθήματα παρακολούθησαν οἱ Κληρικοί τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Χίου: π. Ἰωάννης Βορριάς π. Παντελεήμων Βώλος, π. Δημήτριος Γεόμελος, π. Γεώργιος Γεώργαλος, π. Μιχαήλ Ζευγιός, π. Κωνσταντῖνος Θηριανός, π. Δημήτριος Καλίκας, π. Γεώργιος Κατοαρός, π. Ἰωάννης Κατσούνης, π. Ἰωάννης Κουντουριάδης, π. Γεώργιος Κωνσταντῖνου, π. Απόστολος Λάρδας, π. Νικόλαος Διαδής, π. Γεώργιος Λούρος, π. Μιχαήλ Μανώλης, π. Δημήτριος Μαστρογιαννάκης, π. Ἰωάννης Μουσάς, π. Ἰωάννης Μπογῆς, π. Γεώργιος Πουλιᾶς, π. Αντώνιος Πρελιάς, π. Γεώργιος Πύρρος, π. Αντώνιος Σακούλας, π. Μιχαήλ Στεφανιάρος, π. Εμμανουήλ Τζιώτης, π. Ἰωάννης Τσιμούνης, π. Κήρυκος Φαράκλας, π. Δημήτριος Φώτης καί π. Γεώργιος Χανδρῆς. Επίσης, ὁ Ἀρχιδιάκονος κ. Απόστολος Λάρδας, οἱ Διάκονοι π. Ἀλέξανδρος Μπογῆς, καί π. Κωνσταντῖνος Βιτάκης καί οἱ λαϊκοί - στελέχη τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Χίου κ. Ἐλένη Γιαννοπούλου, κ. Δημήτριος Ζαννίκος, κ. Λεόντιος Ζαννίκος, κ. Δημήτριος Μαζωνάκης, κ. Δέσποινα Μπογῆ - Βορριά, κ. Αντώνιος Πατούνας, κ. Παναγιώτης Πατούνας, κ. Μαρία Σκαμάλου, κ. Ἀργυρώ Σουρέλα, κ. Γεώργιος Ταναΐνης, κ. Σεβαστή Τσακίση, κ. Οὐρανία Τώρα, κ. Μαρία Φραγκάκη, κ. Αἰκατερίνη Φώτη καί κ. Ἰωάννης Χονδρέλης. Τό ἐκπαιδευτικό πρόγραμμα πραγματοποιήθηκε στήν, πρό ὀλίγων μηνῶν, δαπάναις τῆς κ. Ἀλεξάνδρας Γ. Προκοπίου, ἀνακαινισθεῖσα καί ἐγκαινισθεῖσα ὑπό τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Χίου, Ψαρῶν καί Οἰνουσσῶν κ. Μάρκου Βιβλιοθήκη τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Χίου, Ψαρῶν καί Οἰνουσσῶν «ΛΠΟΣ ΑΓΑΠΗΤΟΣ», τῆς ὁποίας οἱ χώροι εἶναι ἰδανικοί καί προσφέρονται γιά ἐπιμορφωτικά Σεμινάρια.

Ἡ γενική διαπίστωση τῶν συμμετεχόντων εἶναι ὅτι τό Σεμινάριο προσέφερε, ἦταν ἐπιτυχές καί ἐπικαιρο καί ὅτι πολλές ὠφέλειες μποροῦν νά προκύψουν ἀπό τοὺς προβληματισμούς καί τίς μεθόδους ἐνοριακῆς στήριξης.

Ἡ ἐπιμόρφωση θά συνεχισθεῖ σὺν Θεῷ καί μέ ἄλλα προγράμματα.

ΛΟΓΟΣ ΚΑΤΗΧΗΤΗΡΙΟΣ
ΕΠΙ Τῆς ΕΝΑΡΞΕΙ
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ
+ Β Α Ρ Θ Ο Λ Ο Μ Α Ι Ο Σ
ΕΛΕΩι ΘΕΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ - ΝΕΑΣ
ΡΩΜΗΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΠΑΝΤΙ ΤΩι ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ,
ΧΑΡΙΣ ΕΙΗ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ
ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΚΑΙ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ,
ΠΑΡ' ΗΜΩΝ ΔΕ ΕΥΧΗ, ΕΥΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΥΤΧΩΡΗΣΙΣ

Χάριτι τοῦ πανδώρου Θεοῦ, ἐφθάσαμεν καί ἐφέτος εἰς τὴν Ἁγίαν καί Μεγάλην Τεσσαρακοστήν, εἰς τό στάδιον τῶν ἀσκητικῶν ἀγώνων, διά νά καθάρωμεν ἑαυτούς, συνεργούντος τοῦ Κυρίου, ἐν προσευχῇ, ἐν νηστεία καί ταπεινώσει, καί νά εὐτρεπισθῶμεν πρὸς ἔνθεον βίωσιν τῶν σεπτῶν Παθῶν καί ἑορτασμόν τῆς λαμπροφόρου Ἐγέρσεως τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

Μέσα εἰς ἓνα κόσμον πολλαπλῶν συγχύσεων, ἡ ἀσκητική πεῖρα τῆς Ὁρθοδοξίας ἀποτελεῖ τιμαλφέστατον πνευματικόν κεφάλαιον, ἀνεξάντλητον πηγὴν θεογνωσίας καί ἀνθρωπογνωσίας. Ἡ εὐλογημένη ἀσκησις, τό πνεῦμα τῆς ὁποίας διαποτίζει σύνολον τόν καθ' ἡμᾶς τρόπον τοῦ βίου, - «Ἀσκητισμός εἶναι ὀλόκληρος ὁ Χριστιανισμός»-, δέν ἀποτελεῖ προνόμιον τῶν ὀλίγων ἢ τῶν ἐκλεκτῶν, ἀλλά «ἐκκλησιαστικόν γεγονός», κοινόν ἀγαθόν, κοινὴν εὐλογίαν, καί κοινὴν κλησιν διά πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς πιστούς. Οἱ ἀσκητικοὶ ἀγῶνες δέν εἶναι, βεβαίως, αὐτοσκοπός, δέν ἰσχύει ἡ ἀρχὴ «ἢ ἀσκησις διά τὴν ἀσκησιν». Ὁ στόχος εἶναι ἡ ὑπέρβασις τοῦ ἰδίου θελήματος καί τοῦ «φρονήματος τῆς σαρκός», ἡ μετάθεσις τοῦ κέντρου τῆς ζωῆς ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν ἐπιθυμίαν καί τό «δικαίωμα» εἰς τὴν «οὐ

ζητοῦσαν τὰ ἑαυτῆς» ἀγάπην, κατὰ τὸ βιβλικόν, «μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος»¹.

Αὐτὸ τὸ πνεῦμα κυριαρχεῖ καθ' ὅλην τὴν μακρὰν ἱστορικὴν πορείαν τῆς Ὀρθοδοξίας. Εἰς τὸ *Νέον Μητρικόν* συναντῶμεν μίαν ὑπέροχον περιγραφὴν αὐτοῦ τοῦ ἥθους τῆς παραιτήσεως ἀπὸ τὸ «ἑμὸν» ἐν ὀνόματι τῆς ἀγάπης: «Παρέβαλον ποτε σκητιῶται τῇ ὀσίᾳ Σάρρα, ἡ δὲ παρέθηκεν αὐτοῖς κανίσκιον μετὰ χρεῖων' οἱ δὲ γέροντες ἀφέντες τὰ καλά, ἔφαγον τὰ σαπρά. Εἶπε δὲ αὐτοῖς ἡ τιμία Σάρρα' ὄντως ἐν ἀληθείᾳ, σκητιῶται ἔστε»². Αὐτὴ ἡ κατανόησις καὶ ἡ θυσιαστικὴ χρῆσις τῆς ἐλευθερίας εἶναι ξένη πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας, τὸ ὁποῖον ταυτίζει τὴν ἐλευθερίαν μὲ ἀτομικὰς διεκδικήσεις καὶ δικαιωματισμόν. Ὁ σύγχρονος «αὐτόνομος» ἄνθρωπος δὲν θά ἔτρωγε τοὺς σαπρούς καρπούς, ἀλλὰ τοὺς καλοὺς, καὶ θά ἦτο βέβαιος ὅτι τοιοῦτοτρόπως ἐκφράζει καὶ χρησιμοποιοῖ αὐθεντικῶς καὶ ὑπευθύνως τὴν ἐλευθερίαν του.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εὐρίσκεται ἡ ὑψίστη ἀξία τῆς ὀρθοδόξου θεωρήσεως τῆς ἐλευθερίας διὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον. Πρόκειται περὶ μιᾶς ἐλευθερίας, ἡ ὁποία δὲν ἀπαιτεῖ ἀλλὰ μοιράζεται, δὲν διεκδικεῖ ἀλλὰ θυσιάζεται. Ὁ ὀρθόδοξος πιστὸς γνωρίζει ὅτι ἡ αὐτονομία καὶ αὐτάρκεια δὲν ἀπελευθερώνουν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν κλοιὸν τοῦ ἐγῶ, τῆς αὐτοπραγματώσεως καὶ τῆς αὐτοδικαιώσεως. Ἡ ἐλευθερία, «ἡ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσεν»³, ἐνεργοποιεῖ τὰς δημιουργικὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, πραγματώνεται ὡς ἄρνησις τοῦ αὐτοεγκλεισμοῦ, ὡς ἀπροϋπόθετος ἀγάπη καὶ κοινωνία τῆς ζωῆς.

Τὸ ὀρθόδοξον ἀσκητικὸν ἦθος δὲν γνωρίζει διχασμούς καὶ δυῖσμούς, δὲν ἀπορρίπτει τὴν ζωὴν, ἀλλὰ τὴν μεταμορφώνει. Ἡ δυῖστικὴ θεώρησις καὶ ἀπόρριψις τοῦ κόσμου δὲν εἶναι

¹Α' Κορ. ι', 24.

²Π. Β. Πάσχου (ἐπιμ.), *Νέον Μητρικόν* (Ἀθήναι: ἐκδ. Ἀκρίτας, 1990), 31.

³Γαλ. ε', 1.

χριστιανική. Ὁ γνήσιος ἀσκητισμὸς εἶναι φωτεινὸς καὶ φιλόνητος. Εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς ὀρθοδόξου αὐτοσυνειδησίας, ὅτι ἡ περίοδος τῆς νηστείας εἶναι διαποτισμένη ἀπὸ σταυροαναστάσιμον χαρὰν. Καὶ οἱ ἀσκητικοὶ ἀγῶνες τῶν ὀρθοδόξων, ὅπως καὶ συνολικῶς ἡ καθ' ἡμᾶς πνευματικότης καὶ ἡ λειτουργικὴ ζωὴ, ἀναδίδουν τὸ ἄρωμα καὶ τὸ φῶς τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ Σταυρὸς εὐρίσκεται εἰς τὸ κέντρον τῆς ὀρθοδόξου εὐσεβείας, δὲν εἶναι ὅμως τὸ τελικὸν σημεῖον ἀναφορᾶς τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸ εἶναι ἡ ἀνεκκλήτως χαρὰ τῆς Ἀναστάσεως, ὁδὸν πρὸς τὴν ὁποῖαν ἀποτελεῖ ὁ Σταυρὸς. Κατὰ ταῦτα, καὶ εἰς τὴν περίοδον τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἡ βιωματικὴ πεμπουσία τῶν Ὀρθοδόξων παραμένει ὁ πόθος τῆς «κοινῆς ἀναστάσεως».

Εὐχεσθε καὶ προσεύχεσθε, τιμώτατοι ἀδελφοὶ καὶ τέκνα ἐν Κυρίῳ, νά ἀξιωθῶμεν, ἄνωθεν ἐπινεύσει καὶ ἀρωγῇ, πρεσβείαις δὲ τῆς Ἁγιοπρώτου Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν Ἁγίων, νά διατρέξωμεν χριστοπρεπῶς καὶ χριστοτερπῶς τὸν δόλιχον τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἀσκοῦντες μετ' εὐφροσύνης, ἐν ὑπακοῇ πρὸς τὸν κανόνα τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, τὸ «κοινὸν ἄθλημα» τῆς παθοκτόνου νηστείας, προσκαρτεροῦντες τῇ προσευχῇ, βοηθοῦντες τοῖς πάσχουσι καὶ τοῖς ἐν ἀνάγκαις, συγχωροῦντες ἀλλήλοις καὶ «ἐν παντί εὐχαριστοῦντες»⁴, διὰ νά προσκυνήσωμεν εὐσεβοφρόνως τὰ «Ἁγία καὶ Σωτήρια καὶ Φρικτὰ Πάθη» καὶ τὴν ζωηφόρον Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ εὐχαριστία εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας. Ἀμήν.

Ἁγία καὶ Μεγάλη Τεσσαρακοστὴ ,βιθ'

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖος διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης πάντων ὑμῶν

⁴Προβλ. Θεσσ. ε', 18.

Κωνσταντίνος Δ. Περρικός: Ὁ ἡγέτης, ὁ μαχητής, ὁ πατριώτης*

Τοῦ κ. Παντελή Βατόκη, Σμηνάρχου [I] (Π.Α.)
B'

Τὴν 1η Μαρτίου 1935 ξέσπασε Κίνημα ἀξιοματικῶν προσκείμενων στὸν Βενιζέλο. Ἡ κυβέρνηση Τσαλδάρη γιὰ νὰ καταστείλει τὸ πραξικόπημα ἔκανε χρῆση τῆς ἀεροπορικῆς δυνάμεως. Ὅμως, ἐξαιτίας τῆς ἀσχημῆς κατάστασης τῆς Ἑλληνικῆς Ἀεροπορίας καὶ τῶν βασικῶν ἐλλείψεων τῆς σὲ μέσα, ὑποχρεώθηκαν νὰ προβοῦν σὲ ἔκτακτες προμήθειες ἀεροπορικοῦ ὕλικου ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό, δικαιώνοντας πλήρως τὶς θέσεις τοῦ Περρικοῦ στὴν ἐπιστολὴ του στὴν «Ἔστια», λίγους μῆνες πρὶν. Ἡ ἀποτυχία τοῦ Κινήματος εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ γίνουν ἐκτενεῖς διώξεις Βενιζελικῶν ἀξιοματικῶν καὶ τῶν τριῶν Ὀπλων καὶ νὰ περιέλθουν οἱ Ἐνοπλες Δυνάμεις σὲ πλήρη ἀποδιοργάνωση. Τὴν ἴδια ἐποχὴ, ἀπορρίφθηκε καὶ ἡ τελευταία ἔφραση τοῦ ἀνθυποσμηναγοῦ Κωνσταντίνου Περρικοῦ, στὰ τέλη Μαΐου 1935. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος πού ἔχει ἐπικρατήσῃ ἡ λανθασμένη ἐντύπωση ὅτι ὁ Περρικός ὑπῆρξε ἀπότακτος του Κινήματος τοῦ 1935. Ἔτσι, τριάντα μόλις χρόνων, βρέθηκε ὀριστικά ἐκτὸς του Ὀπλου πού τόσο πολὺ ἀγάπησε! Τὸ ἀποτυχημένο Κίνημα πυροδότησε ραγδαίες πολιτικὲς ἐξελίξεις πού ἐκμεταλλεύθηκαν οἱ δυνάμεις πού ἀπεργάζονταν σχέδια γιὰ τὴν κατάλυση τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς παλινόρθωσης τῆς βασιλείας. Κορυφαῖο γεγονός στὴν προσπάθειά τους ὑπῆρξε τὸ πραξικόπημα κατὰ τοῦ Τσαλδάρη ἀπὸ τοὺς Κονδύλη, στρατηγὸ Παπάγο καὶ τὸν διώκτη τοῦ Περρικοῦ, ὑποπτεράρχο Γεώργιο Ρέπη (Ὀκτώβριος 1935). Τὸ πολίτευμα τῆς ἀβασιλευτῆς Δημοκρατίας καταλύθηκε, ἐγινε παλινόρθωση τῆς βασιλείας καὶ ἐπέστρεψε στὴν Ἑλλάδα ὁ ἐξόριστος βασιλιάς Γεώργιος Β' (Νοέμβριος 1935).

Τὴν ταραχώδη αὐτὴ περίοδο, ὁ Περρικός ἀναδύθηκε πιὸ ὄριμος, ἔχοντας ἀποσαφηνίσει τὶς ἐπόμενες κινήσεις πού τοῦ ὄριζε ἡ συνείδηση καὶ τὸ πεπρωμένο του. Ἀρχικά, βρῆκε δουλειὰ ὡς πωλητὴς καὶ στὴ συνέχεια ὡς διευθυντὴς πωλήσεων στὴν ἐταιρεία «Αὐτοκίνητα – Τρακτέρ –

Ἐλαστικά» (Α.Τ.Ε.) τοῦ Διονύση Παπαβασιλόπουλου. Στὴ συνέχεια συμμετεῖχε ἐνεργὰ στὸ Ἐθνικὸ Ἐνωτικὸ Κόμμα, μαζὶ μὲ τὸν Παναγιώτη Κανελλόπουλο, ἔχοντας ἀηδιάσει μὲ τὴ ρηχότητα καὶ τὴν ἐγκληματικὴ ἀνικανότητα τῶν κομματικῶν σχηματισμῶν, πού βρισκόνταν στὴν πολιτικὴ σκηνή, τὰ ὁποῖα εἶχαν ὀδηγήσει τὴ χώρα γιὰ ἄλλη μία φορὰ στὴν κατάρρευση καὶ τὸ διχασμό. Ἀρχίζει καὶ ἀρθρογραφεῖ στὴν «Ἑλληνικὴ Φωνή». Ὁ βασικὸς στόχος τοῦ νέου κόμματος ἦταν νὰ ξεπεραστεῖ ὁ Ἐθνικὸς Διχασμός. Τὰ βασικὰ ἄρθρα τοῦ Περρικοῦ πραγματεύονται τὸ ἀξίωμα τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων καὶ ἰδιαίτερα τῆς Πολεμικῆς Ἀεροπορίας. Σηλητεύει τοὺς ἀξιοματικούς πού ἐπιζητοῦν τὴν εὖνοια τῶν κομμάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνυπαρξία ἡγετῶν. Κατακρίνει τὴν κοντόφθαλμη πολιτικὴ τῶν Ὑπουργῶν Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικοῦ πού τὴ θεωροῦν ὡς βοηθητικὸ ὄπλο καὶ τὴ μὴ διάθεση τῶν στοιχειωδῶν πιστώσεων γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ἀναγκῶν τῆς Πολεμικῆς Ἀεροπορίας. Χαρακτηριστικὰ ἀναφερόμενος στὶς Ἐνοπλες Δυνάμεις στὴν Ἑλληνικὴ Φωνὴ γράφει: «ΖΗΤΟΥΜΕΝ στρατὸν ἀνήκοντα πράγματι εἰς τὸ ἔθνος, στρατὸν πιστεύοντα εἰς τὴν εἰρήνην, γνωρίζοντα δηλαδὴ, ὅτι ὁ ἠθικὸς κανὼν εἶναι ἡ εἰρήνη, γνωρίζοντας ὁμως ἐπίσης, ὅτι διὰ τὴν ἐξαιρέσειν, τὴν ὁποῖαν ἀποτελεῖ ὁ πόλεμος, χρειάζονται ἐξαιρετικαὶ ψυχαί, αἱ ὁποῖαι πρέπει κατὰ τὴν διάρκειαν ἀκριβῶς τῆς εἰρήνης νὰ ἀσκοῦνται εἰς τὴν ἐξαιρετικότητά!». Ἀναφέρεται στὴν ἀνάγκη ὑπαρξῆς σοβαροῦ ἐφοδιαστικοῦ συστήματος καὶ ἐπισημαίνει τὸν κίνδυνο πού ἐγκυμονεῖ ἡ συνδιαλλαγὴ μὲ τὴ Γερμανία σὲ ἐνδεχόμενη ἀγορὰ πολεμικοῦ ὕλικου.

Σὲ ἄλλα ἄρθρα του ἀναλύει γενικότερα πολιτικοκοινωνικά ζητήματα καθὼς καὶ θέματα ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἐνῶ μὲ ἀφορμὴ τὴν ἐνασχόλησή του μὲ τὴν ἀεροπορικὴ βιομηχανία στὴν Ἑλλάδα, ἐπεκτείνεται γενικότερα στὸ θέμα τῆς βορείας βιομηχανίας στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Περρικός προτείνει πρακτικὰ μέτρα, πῶς ἡ Ἑλλάδα θὰ μπορούσε νὰ ἀναπτύξει βαριά βιομηχανία, ἀξιοποιώντας τὸν φυσικὸ της πλοῦτο. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ προτείνει τὴ χρησιμοποίησιν τοῦ ἀλουμινίου γιὰ τὴν κατασκευὴ ἀεροπλάνων στὴν Ἑλλάδα, ἀντὶ γιὰ τὴν ἐξαγωγή τοῦ βωξίτη σὲ ἄλλες εὐρωπαϊκὲς χώρες. Πρόκειται γιὰ μία πρωτοποριακὴ ἄποψη, πού μόνο μετὰ τὸ Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ἄρχισε νὰ υιοθετεῖται ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς κυβερνήσεις.

*Ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα κατὰ τὴν τελετὴν τῶν ἀποκαλυπτηρίων τῆς προτομῆς τοῦ Κωνσταντίνου Δ. Περρικοῦ, Ἀντισμηνάρχου (1905 - 1943) εἰς τὸν δημοτικὸν κήπον Χίου τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 2018.

Στο τελευταίο άρθρο του, πριν την επίβολή της δικτατορίας Μεταξά, την 1η Αύγουστου 1936, αναφέρεται στην ανάγκη διάκρισης του επιθετικού από τον άμυντικό πόλεμο, σε μία περίοδο που τα ιδεολογικά ρεύματα περί ειρήνης και πολέμου δεν έκαναν διακριτή την υποχρέωση κάθε ελεύθερου ανθρώπου να αγωνιστεί για τη διατήρησή της. Από τα κείμενά του διαπιστώνεται ο άνυποχώρητος πατριωτισμός του και η έτοιμότητά του να προσφέρει με όλες του τις δυνάμεις στην επίλυση των εθνικών θεμάτων. Αυτά δείχνουν καθαρά να διαμορφώνεται ο όραματιστής - πολιτικός Περρικός, δυστυχώς όμως, η δράση του αυτή ανακόπηκε βίαια, με την έγκαθίδρυση του καθεστώτος της 4ης Αύγουστου.

Πάρα ταύτα, αρχίζει και άρθρογραφεί στην Έστία. Στα άρθρα του αυτά φαίνεται η στρατηγική σκέψη και η διορατικότητα με την οποία παρακολουθεί τις διεθνείς εξελίξεις. Διαβλέποντας τα σύννεφα του πολέμου να πλησιάζουν την Ελλάδα, επιζητά την επαναφορά του στις τάξεις της έφεδρείας, γεγονός που καταδεικνύει το αίσθημα καθήκοντος του Περρικού υπέρ της Πατρίδας. Στις 15 Σεπτεμβρίου του 1938 προς το Υπουργείο Αεροπορίας, αίτεται την έγγραφη του στην έφεδρεία: «Ήδη αίτούμαι διά της παρούσης μου, έν όψει τών έπερχομένων διεθνών γεγονότων, όπως ανακτήσω τό δικαίωμα να πολεμήσω υπέρ της Ελλάδος, δικαίωμα ούτινος έστερήθην, διότι εύτυχώς δεν είχαν και δεν απέκτησα άλλοιαν περί του Στρατιωτικού όρκου και τών καθηκόντων μου αντίληψιν».

Μόλις ή λαίλαπα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου χτυπά και τή χώρα μας τό 1940, τον βρίσκουμε στο Μέτωπο μαζί με τούς άλλους αεροπόρους: στη μεγάλη οικογένειά του, εκεί απ' όπου ποτέ δεν έφυγε πραγματικά! Τό Έπος της Αλβανίας είναι ο οδηγός και ο κοινώνος σύσσωμου του ελληνικού λαού. Ο Περρικός υπηρετεί τήν Αεροπορία, τήν Ελλάδα, τή Δημοκρατία και τήν Έλευθερία, τις άξιες που ουδέποτε άπεμπόλησε! Λόγω της γλωσσομάθειάς του χρησιμοποιήθηκε ως σύνδεσμος μεταξύ της Έλληνικής Πολεμικής Αεροπορίας και τών ξένων δημοσιογράφων που ήταν άποσπασμένοι στο μέτωπο. Στη συνέχεια μετατέθηκε στην Αθήνα, μαζί με τον Διονύση Παπαβασιλόπουλο, τον παλιό του έργοδότη, για τή συντήρηση τών όχημάτων του Έλληνικού Στρατού και τήν εύρεση ελαστικών. Όμως, για άλλη μία φορά, ανακόπτεται βίαια τό κύμα εθνικής έ-

παρσης και υπέρβασης του διχασμού, μετά τήν άνανδρη γερμανική είσβολή στις 6 Απριλίου 1941. Λίγο άργότερο τό μέτωπο καταρρέει. Οι Γερμανοί, Ιταλοί και Βούλγαροι καταλαμβάνουν τή χώρα και διαμοιράζονται τα ίμάτιά της...

Μετά τήν κατάρρευση του Μετώπου τό Υπουργείο Αεροπορίας τον θεώρησε άπολυθέντα από 1.5.1941. Η σκιά του χειρότερου έφιλάτη έχει κυριαρχήσει στην Αθήνα. Ο έπιβαλλόμενος λιμός από τις άρχές Κατοχής, δεν επιτρέπει άνάπαυλα. Ο Περρικός όμως δεν πτοείται! Πλέον γνωρίζει! Άν και έπιχειρεί να κινητοποιήσει σημαίνοντα πολιτικά πρόσωπα σε άγώνα εναντίον τών κατακτητών, διαπιστώνει ξανά τήν άπόσταση μεταξύ τών λόγων και πράξεών τους. Στα μέσα Ιουνίου έπισκέφθηκε τον Π. Κανελλόπουλο στην Αθήνα, για να έγκρίνει τήν ίδρυση της αντίστασιακής όργάνωσης «Στρατιά Σκλαβωμένων Νικητών» (ΣΣΝ). [Οι πρώτες μας λέξεις - οι δικές του και οι δικές μου - ήταν: «Πρέπει να άντισταθούμε...»]. «Πώς να παραδεχτούν τή σκλαβιά οι άξιοματικοί της Πίνδου και του Ρούπελ, αυτοί που άκουγαν τα ραδιόφωνα όλου του κόσμου, ως και τα σοβιετικά, να τούς λέν πως είναι άθάνατοι»; Οι εθνικές όργανώσεις ένδυνάμωσαν και ένέπνευσαν τούς Έλληνες να άντισταθούν στον κατακτητή, παρά τήν άδιαφορία του συνόλου σχεδόν της πολιτικής ήγεσίας.

Έτσι, για άλλη μία φορά, δρώ άμεσα, μόνος του, με τον τρόπο που αυτός γνωρίζει. Ακούραστα αρχίζει να στρατολογεί Έλληνες, για τό «νύν υπέρ πάντων άγών»... Ίδρύει στην Αθήνα μία από τις πρώτες αντίστασιακές όργανώσεις, τή «Στρατιά Σκλαβωμένων Νικητών» και επιδιώκει με προκηρύξεις και στη συνέχεια με τήν έφημερίδα ή «Μεγάλη Έλλάς», να έκφράσει αλλά και να συμβάλει στη διαμόρφωση του πνεύματος αντίστασης του ελληνικού λαού και να τονώσει τό εθνικό του φρόνημα. Σκοπός της ΣΣΝ ήταν: Ο άγώνας για τήν άποτίναξη του ζυγού της δουλείας με κάθε μέσο και τρόπο.

Η τόνωση του φρονήματος του ελληνικού λαού,

Η δικαίωση τών εθνικών διεκδικήσεων

Η τιμωρία τών δοσιλόγων.

Η επικράτηση τών δημοκρατικών άρχών και ή διευθέτηση του πολιτειακού ζητήματος μετά τό πέρας του πολέμου από τό λαό.

Η συνέχεια στο μεθεπόμενο

Ὁ ἀφελληνισμὸς τῶν Μακεδόνων καὶ ὁ «Μακεδονισμὸς» τῶν Σλάβων (Α')

Τοῦ κ. Ἰωάννου Σ. Τσοῦρα,

Διευθυντοῦ Ἰδιαιτέρου Γραφείου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος.

Εἶναι καιρὸς νὰ ποῦμε τὰ λιγοστά μας λόγια γιατί ἡ ψυχὴ μας αὖριο κάνει πανιά.[1] Ἡ λεγόμενη «συμφωνία» τῶν Πρεσπῶν τῆς 17ης Ἰουνίου 2018 δὲν εἶναι μία ἡσσονος σημασίας «συμφωνία», ποὺ ἐνδιαφέρει μόνο τοὺς εἰδικούς, ἀλλὰ μία μεζονος σημασίας «συμφωνία», ποὺ ἀπασχολεῖ σχεδὸν ὅλους τοὺς Ἕλληνες.

Ἄς δοῦμε τὰ πράγματα λίγο συνοπτικά ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τους. Ἡ «ἱστορία» ἐπίσημα ἄρχισε τὴν 2α Αὐγούστου 1944 ἢ 20ῆ Ἰουλίου 1944 μὲ τὸ παλαιὸ ἡμερολόγιο, γιὰ νὰ γίνει εὐνόητος ὁ συνειρμὸς μὲ τὰ γεγονότα τοῦ Ἰλιντεν τῆς 20ῆς Ἰουλίου 1903. Τότε, ὁ Κροάτης Josip Broz Tito, μέσα στὸ πλαίσιο τῆς ἐνιαίας Γιουγκοσλαβίας, αὐθαίρετα, ἐθνικιστικά καὶ ὑστερόβουλα, ὀνόμασε «Ὁμόσπονδη Λαϊκὴ Δημοκρατία τῆς Μακεδονίας» τὴ μέχρι τότε Vardarska Banovina (Περιφέρεια/Διοίκηση τοῦ Βαρδάρη). Μία ἰδέα ποὺ εἶχε ἐπωαστεῖ μὲ διάφορες μορφές, τίς ὁποῖες δὲν ἔχει νόημα νὰ ἐξετάσουμε ἀναλυτικὰ τώρα, ἀπὸ τὴν Γ' Κομμουνιστικὴ Διεθνὴ (KOMINTERN, 1919 – 1943) ἢ καὶ ἄλλες ὁργανώσεις μόλις τὸν ὕστερο 19ον αἰῶνα, γιὰ τὴν αὐτονόμηση τῆς Μακεδονίας καὶ τὴ δημιουργία «Μακεδονικοῦ Ἔθνους». Ἡ πολιτειακὴ μετεξέλιξη τῆς «Ὁμόσπονδης Λαϊκῆς Δημοκρατίας τῆς Μακεδονίας» τοῦ Josip Broz Tito εἶναι ἡ «Δημοκρατία τῆς Βόρειας Μακεδονίας», γιὰ τὴν ὁποία τόσο ἐπαίρεται ἡ «πρῶτη φορά» ἀριστερὴ Κυβέρνηση. Παράλληλα, ἡ δεξιὰ συγκυβέρνηση, συνηθισμένη στὶς κυβιστήσεις, παρότι θεωρεῖ κακὴ τὴ συμφωνία, στηρίζει τὴν Κυβέρνηση, ἐνῶ ἡ πλειοψηφία τῶν Ἑλλήνων παρακολουθεῖ ἀνήσυχη καὶ παγωμένη.

Χωρὶς ἰδεολογήματα, ἀλλὰ μέσα ἀπὸ ἀμάχητες πηγές, θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀναλύσουμε ἓνα θέμα ποὺ τείνει νὰ γίνει θρυαλίδα δυσάρεστων ἐξελίξεων γιὰ τὴν Πατρίδα μας, τὸν λαὸ τῆς καὶ γενικότερα τοὺς λαοὺς τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀφοῦ μᾶλλον ἀναζωπυρῶνει λανθάνοντες καὶ ἀχρείαστους ἐθνικισμοὺς. Προϋπόθεση γιὰ νὰ φθάσουμε σὲ κάποιο ξέφωτο ἀλήθειας εἶναι νὰ ξεχωρίσουμε προκαταβολικά τὴν ἰδεολογία ἀπὸ τὴ γνώση καὶ ἀκολούθως, ἀφοῦ ἀποφασίσουμε νὰ

πορευτοῦμε μὲ τὴ γνώση, νὰ διακρίνουμε τὴ στρατευμένη γνώση ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση. Μὲ βακτηρία τὴν τελευταία καὶ ὁδοδεικτὴ τὸ «εὐ ἀγωνίζεσθαι», ἀρχίζουμε τὴ δύσβατη ὁδοιορία στὰ μονοπάτια τῆς ἱστορίας.

Α) Ὀνοματολογία

Ὅπως μαρτυροῦν οἱ ἱστορικὲς πηγές, ὁ χῶρος τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶνα ἐποικήθηκε ἀπὸ σλαβικά φύλα. Οἱ Σέρβοι, νοτιοσλαβικὸς λαὸς, συγκρότησαν κράτος τὸ 638 μ.Χ., ἂν καὶ περιφέρονταν στὴν περιοχὴ ἀπὸ παλιότερα.[2] Οἱ κρατικὲς ὀντότητες ποὺ συγκρότησε αὐτὸς ὁ λαὸς ὀνομάζονταν Βασιλεῖο τῆς Σερβίας, Σερβικὴ Αὐτοκρατορία τὸ 1346, ἀλλὰ ὡστόσο πάντα Σερβία, ἀκόμα καὶ σὲ συνασπισμοὺς ἐθνοτήτων καὶ λαῶν, μέσα σὲ μία ρευστὴ περίοδο ἀπὸ τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶνα μέχρι σήμερα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ὅποια γεωγραφικὴ ὀνομασία τῶν περιοχῶν ποὺ ἐποίκησαν.

Οἱ γείτονες Βούλγαροι εἶναι λαὸς τουρανικῆς, δηλαδὴ τουρκικῆς καταγωγῆς, ἐγκαίρως ἐκσλαβισμένοι. Οἱ Βούλγαροι τὸ 679 μ.Χ. πέρασαν τὸν Δούναβη ψάχνοντας γιὰ καλύτερη πατρίδα ἀπὸ αὐτὴ ποὺ εἶχαν στὴ νότια Ρωσία, μᾶλλον στὴν περιοχὴ τοῦ Βόλγα.[3] Μεγάλο γεωγραφικὸ τμῆμα τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας εἶναι βόρεια καὶ ἀνατολικὴ Θράκη ἢ καὶ τμῆμα τῆς ἱστορικῆς Μακεδονίας. Πάντοτε ὅμως ὁ ὁμορὸς αὐτὸς λαὸς καλοῦσε τὴ χώρα του Βουλγαρία καὶ δὲν ὀνοματίστηκε ἀπὸ γεωγραφικὲς περιοχές ποὺ ἐποίκησε, ἂν καὶ ἐνίστε ἀποπειρᾶται νὰ οἰκειοποιηθεῖ τὸν πολιτισμὸ τῆς ἀρχαίας Θράκης, μὲ τὴ βοήθεια διαφόρων ἀνασκαφικῶν εὐρημάτων, στὴ σημερινὴ γεωγραφικὴ του περιοχὴ.

Ὁμοίως, πολὺ ἀργότερα, ὁ χῶρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, μετὰ τὴν ἦττα τῶν Βυζαντινῶν στὸ Ματζικέρτ, τὸ 1071 μ.Χ., ἀπὸ τοὺς Σελτζούκους Τούρκους, κατακτήθηκε καὶ ἐποικήθηκε σταδιακὰ ἀπὸ τουρκικά φύλα, γιὰ νὰ φθάσουμε στοὺς Ὀθωμανοὺς Τούρκους, ποὺ διαδέχθηκαν τοὺς Σελτζούκους Τούρκους. Ἡ σημερινὴ Τουρκία εἶναι οἱ περιοχές ὅπου ἄνθισαν ἀρχαῖοι ἑλληνικοὶ πολιτισμοί, εἶναι ἡ γῆ τῆς ἀρχαίας Ἰωνίας, τῆς ἀρχαίας Λυδίας, τῆς ἀρχαίας Καππαδοκίας. Ὅλες ὅμως αὐτές οἱ περιοχές, ὕστερα ἀπὸ τὴν κατάκτηση καὶ τὴν ἐποίκησή τους ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὀνομάστηκαν τελικὰ Τουρκία.

Οἱ ὁμοροὶ Ἀλβανοὶ εἶναι γηγενῆς λαὸς τῆς ἀρχαίας Ἰλλυρίας καὶ συνεπῶς δὲν ἐμπύπτουν στὴ μικρὴ αὐτὴ διερεύνηση τῶν λαῶν ποὺ εἰρηνικά ἢ βίαια ἐποίκησαν τὴ χερσόνησο τοῦ Αἴμου καὶ τὴ Μικρὰ Ἀσία κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Μεσαίωνα, μεταξύ 5ου καὶ 15ου μ.Χ. αἰῶνα.

Παρατηρούμε πρόδηλα ότι οι ὄμοροι λαοί, Σέρβοι, Βούλγαροι, Τούρκοι, με τις μικρές ή μεγάλες ομοιότητες ή διαφορές που μας ενώνουν ή που μας χωρίζουν αντίστοιχα, δεν δημιούργησαν κατά κανόνα προβλήματα οικειοποίησης πολιτισμικών αγαθών που δεν τους αναλογούν. Εξαιρέση αποτελούν μόνον οι, ομόδοξοι στη χριστιανική πίστη, Σλάβοι βόρειοι γείτονες, ἐπήλυδες του βου μ.Χ. αιώνα, οι οποίοι, ἐπειδή, θεωρητικά, μέρος της γεωγραφικής τους περιοχής είναι ένα τμήμα της ἀρχαίας ιστορικής Μακεδονίας. Ὀψιμα, ὕστερα από τὸ πέρασμα 1400 χρόνων, ἀνακαλύπτουν ότι είναι Μακεδόνες! Σὰν νὰ λέμε ότι, ἐπειδή οι Τούρκοι κατοικοῦν στή γῆ τῆς Ἰωνίας, εἶναι Ἴωνες. Πόση ἔκταση τῆς ἀρχαίας ιστορικής Μακεδονίας ἀνήκει στους Σλάβους γείτονές μας; «Ἡ ιστορική Μακεδονία της ἀρχαιότητας ἀντιστοιχεῖ σχεδόν πλήρως στό τμήμα τῆς ἑλληνικῆς ἐπικράτειας στή βόρειο Ελλάδα. Ἡ ἔννοια τῆς "γεωγραφικῆς Μακεδονίας" ἀποτελεῖ σέ μεγάλο βαθμὸ κατασκευή Ρώσων, Γερμανῶν καὶ Βουλγάρων χαρτογράφων τὸν ὕστερο 19ο αἰώνα. Σέ χάρτες τῶν μέσων του 19ου αἰώνα, ὅπως τοῦ Γάλλου χαρτογράφου Αἰμί Βουε (1847), ὁ ὄρος Μακεδονία δὲν περιλαμβάνει τὰ Σκόπια, ἀλλὰ μόνον τὸ ὄριο Μοναστηρίου – Αχρίδας καὶ φυσικά τὴ γνωστὴ μας Μακεδονία στήν ἑλληνικὴ ἐπικράτεια».[4] «Καμιά ἀμφιβολία ὅτι ἡ ιστορική Μακεδονία Φιλίππου – Μ. Ἀλεξάνδρου, τὸ 90% περίπου τῆς ὅλης Μακεδονίας, ταυτίζεται μετὰ τὴ Μακεδονία τῆς Ἑλλάδας. Ἀπόδειξη μεγάλη, πέραν τῶν ιστορικῶν πηγῶν καὶ γεγονότων, τὰ ἀνασκαφικά εὐρήματα στήν ἑλληνικὴ Μακεδονία (Βεργίνα, Δίον, Ἀμφίπολη, Φίλιπποι κ.λπ.)».[5] Μία διαδεδομένη σήμερα ἀποψη ὑποστηρίζει γενικῶς ὅτι τὸ 1% τῆς ἀρχαίας ιστορικής Μακεδονίας ἀνήκει στήν Ἀλβανία, τὸ 10% στή Βουλγαρία, τὸ 38% περίπου στους Σλάβους βόρειους γείτονές μας καὶ τὸ 51% τῆς στήν Ελλάδα. Ἡ τελευταία ἐκτίμηση ἀδικεῖ τὴν Ελλάδα. Σέ κάθε περίπτωση ὁμως, ἂν καὶ γεωγραφικά ἡ Μακεδονία δὲν ὀριζόταν ἐπακριβῶς, ἡ ἑλληνικότητα τῆς ιστορικής Μακεδονίας εἶναι ἀδιαμφισβήτητη καὶ ἀποτελεῖ διαχρονικά ἀναπόσπαστο τμήμα τῆς ιστορικής μας ἀφήγησης.

Πολὺ εὐφυῶς ἔχει εἰπωθεῖ πὼς Γεωγραφία εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ χώρου καὶ ἱστορία εἶναι ἡ γεωγραφία τοῦ χρόνου. Ἄν τὸ παραπάνω εἶναι σωστό, ἐξηγεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι οἱ προαναφερθέντες ὄμοροι λαοί, ἀφοῦ, ὅπως ἡ ἱστορία τὸ ὄρισε, ἐποίκησαν ἢ κατέλαβαν ἕνα χώρο, τὸν ὀνομάτισαν κιάλας, διότι ἡ κατοχὴ τοῦ χώρου δὲν σημαίνει σέ καμιά περίπτωση οικειοποίηση τῆς ἱστορίας του, καθότι Γεωγραφία εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ χώρου, νοουμένου προφανῶς ἀδιαίρετως.

Πὼς ὁμως θὰ ὀνομάσουμε αὐτὸ τὸ νεοσύστατο κράτος; Θὰ προσεγγίσω τὸ θέμα ἀποφατικά, γιατί, μετὰ τὴν ὁποιαδήποτε καταφατικὴ προσέγγιση, μετατρέπεται ἀπὸ λύση σέ μέρος τοῦ προβλήματος. Ὅποιος ἀνοίξει τὴν πληγὴ, ἀς τὴν κλείσει. Δὲν μπορεῖ νὰ ὀνομάζεται Μακεδονία καὶ ἀς ὀνομαστεῖ ὅπως ἐπιθυμεῖ. Ἐὰν δὲν τοὺς ἀρέσουν τὰ προγονικά τους ὀνόματα, που σεβάστηκαν οἱ αἰῶνες καὶ οἱ χιλιετίες, σέ κάθε περίπτωση δὲν μποροῦν νὰ οικειοποιηθοῦν πολιτισμὸ που ἱστορικά δὲν τοὺς ἀνήκει. Αὐτόκλητοι συνεταιροῦν στήν ἱστορικὴ καὶ πολιτισμικὴ μας διαδρομὴ δὲν νοοῦνται.

Γιὰ τὴν πληρότητα τῆς παρέμβασής μας νὰ ὑπενθυμίσουμε ὅτι, στή σύσκεψη τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν τῆς 13ης Ἀπριλίου 1992, ὑπὸ τὸν τότε Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας, υἱοθετήθηκε ὡς ἐθνικὴ γραμμὴ ἀπὸ τοὺς συμμετασχόντες, ἐκτός του ΚΚΕ, ἡ ἀποψη «οὔτε Μακεδονία οὔτε παράγωγά της». Στὴ συνέχεια, ἡ ἀπόφαση αὐτὴ παραβιάστηκε στήν πράξη ἀπὸ τις θέσεις που υἱοθέτησε ἡ Ἑλλάδα στὶς διαπραγματεύσεις μετὰ τοὺς Σλάβους γείτονές της.

«Μποροῦμε πάλι νὰ μιλήσουμε γιὰ ἐθνικὴ γραμμὴ, χωρὶς αὐτὴ νὰ προσλάβει ποτέ θεσμικὸ χαρακτήρα».[6] ὅταν, τὴν 3η Ἀπριλίου 2008, ὁ τότε Πρωθυπουργὸς ξεκαθάρισε τὴν ἑλληνικὴ θέση γιὰ τὸ θέμα τῶν Σλάβων βόρειων γειτόνων μας, στή Σύνοδο Κορυφῆς τοῦ ΝΑΤΟ στό Βουκουρέστι : «Ναὶ στή σύνθετη ὀνομασία μετὰ γεωγραφικὸ προσδιορισμὸ, γιὰ ὅλες τις χρήσεις». Παρατηροῦμε ὁμως μίαν πρώτη καὶ σαφῆ ὑποχώρηση ἀπὸ τὴ θεσμικὰ ἐθνικὴ γραμμὴ τῆς 13ης Ἀπριλίου 1992. Ἐπιπλέον, ἡ σύνθετη ὀνομασία μετὰ γεωγραφικὸ προσδιορισμὸ εἶναι προβληματικὴ, διότι ἀνοίγει μίαν ἐπικίνδυνη κερκόπορτα, καθότι «αὐτὸ τὸ ψεῦδος μπορεῖ νὰ φυτρώνει μόνον ἀπὸ τὴν λέξιν "Μακεδονία", ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκεται αὐτή!»[7]

Ἄν οἱ Σλάβοι γείτονές μας εἶναι σέ αὐτὸ τὸν γεωγραφικὸ χώρο ἀπὸ τὸν βον μ.Χ. αἰώνα ἤ, ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ ἴδιοι ὡς ἀπόγονοι Μακεδόνων, ἀπὸ τὸν 4ο π.Χ. αἰώνα, ἄραγε τώρα, τὸν 20όν αἰώνα, θυμῆθηκαν ὅτι εἶναι Μακεδόνες; Χρόνια, αἰῶνες, χιλιετίες πέρασαν, χωρὶς νὰ ὑποψιαστοῦν ὅτι εἶναι Μακεδόνες; Μέχρι τὴν 2α Αὐγούστου 1944 δὲν ὑπῆρχε «μακεδονικὸ ἔθνος», δὲν ὑπῆρχε «μακεδονικὴ γλῶσσα» οὔτε ἡ λεγόμενη «μακεδονικὴ ἱστορία». «Βυγαρί ὀνόμαζαν οἱ ἴδιοι τὸν ἑαυτὸ τους, δηλαδὴ Βούλγαροι. Τὸ Βυγαρί εἶναι ὁ σερβικὸς τύπος τοῦ ἐθνικοῦ ὀνόματος Βούλγαροι».[8] Ἄν μίαν γενιὰ ὀρίζεται χρονικά ὡς τὸ προσδόκιμο ζωῆς διὰ τοῦ τρία, τότε κάθε γενιὰ εἶναι περίπου 25 χρόνια. Ἔτσι, τρεῖς (3) γενιές τῶν Σλάβων βόρειων

γειτόνων μας, από το 1944 μέχρι σήμερα, έχουν ζήσει με το όνομα «Μακεδονία» και πενήντα τέσσερις (54) περίπου γενιές, από τον 6ο μ.Χ. αιώνα μέχρι το 1944, χωρίς το όνομα «Μακεδονία». Τονίζουμε και ξανατονίζουμε, με έντονη συναισθηματική φόρτιση, ότι τρεις (3) γενιές των Σλάβων γειτόνων μας ζούν με την ψευδαίσθηση του «Μακεδονισμού», ενώ (σχεδόν λησμονούμε ότι) πενήντα τέσσερις (54) γενιές ζούσαν με την αυτοσυνειδησία της σλαβικής τους καταγωγής και ταυτότητας! Είναι άραγε ντροπή να είσαι Σλάβος και δομείται μήπως ένας ιδιότυπος και αντιδημοκρατικός έθνικός εγνομισμός, με την τόσο άψιμη οικειοποίηση του «Μακεδονισμού»; Δεν ατιμάζουν άραγε τους προγόνους τους οι Σλάβοι βόρειοι γείτονές μας, όταν άρνούνται το όνομα και την ιστορία τους; Μέχρι τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο, η περιοχή τους ονομαζόταν Παλιά Σερβία ή Νότια Σερβία ή Vardarska Banovina και οι κάτοικοι Νότιοι Σέρβοι. Σε χάρτες και σε γραμματόσημα αναγράφεται η ονομασία Vardarska Banovina. Τους γονείς και την Πατρίδα δεν τα επιλέγουμε. Είμαστε όμως υπερήφανοι για αυτούς, όποιοι και αν είναι. Οι Σλάβοι γείτονές μας γιατί άπαρνούνται την έθνολογική τους κληρονομιά; Ποτέ στην ιστορία δεν αντίμασαν με τους αρχαίους Μακεδόνες, για να έχουν μεταξύ τους κάποια ιστορική συνάφεια. «Όταν έμφανίστηκαν οι Σλάβοι στην ελληνική χερσόνησο, οι Μακεδόνες, όπως και οι άλλες ελληνικές φυλές, Ίωνες, Αιολείς, Δωριείς, είχαν χωνέψει μέσα στο μέγα πανελλήνιο των αλεξανδρινών, των ρωμαϊκών και των πρώιμων βυζαντινών χρόνων». [9] Έχουν, έννοείται, δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού οι — όμόδοξοι στη χριστιανική πίστη — Σλάβοι βόρειοι γείτονες, αλλά έχουν, έννοείται πάλι, και υποχρέωση «απέκδυσης» από τα ιστορικά και πολιτισμικά στοιχεία που δεν τους αναλογούν.

Ο Πρόεδρος της Ινδίας κ. Ράμ Νάθ Κοβίντ έκανε μία άπρόσμενη ανάρτηση στο Twitter στις 19 Ιουνίου 2018, ενώ επισκεπτόταν επίσημα την Ελλάδα. «Ο πιο διάσημος Έλληνας που ήρθε στην Ινδία ήταν άσφαλώς ο Μέγας Αλέξανδρος. Έφτασε ως επικεφαλής ενός στρατού κατακτητών το 326 π.Χ., αλλά έφυγε ως φίλος. Κάθε Ινδός μαθητής γνωρίζει ότι ο Αλέξανδρος και ο Πώρος [= βασιλιάς των Ινδιών] άναμετρήθηκαν στη μάχη, αλλά μετά έγιναν σύμμαχοι». Όλα αυτά, παρότι η χώρα του, η Ινδία, έχει άναγνωρίσει τους Σλάβους βόρειους γείτονες ως «Μακεδόνες». Άν ο Μέγας Αλέξανδρος είναι Έλληνας, κύριε Πρόεδρε της μεγάλης χώρας των Ινδιών, τότε άραγε οι Μακεδόνες δεν είναι Έλληνες; Τι είναι; Ιστορικά πόσοι Μακεδόνες υπάρχουν;

«Είναι λοιπόν Ελλάδα και η Μακεδονία», όπως βεβαιώνει ήδη ο Στράβων (63 π.Χ. – 23 μ.Χ.) στα Γεωγραφικά (Ζ', 9), χωρίς να γνωρίζει ότι η γνώμη του θα γίνει σημείο άναφοράς δύο χιλιετίες άργότερα. Πολύ χρήσιμη ή μαρτυρία του Στράβωνα για την άναζήτηση της μακεδονικής ταυτότητας. Τέλος πάντων, άφου τόσο πολύ θέλουν οι Σλάβοι γείτονές μας να λέγονται Μακεδόνες, γιατί δεν ένσωματώνονται στην Ελλάδα; Η Μακεδονία είναι Ελλάδα. Υπάρχει τρόπος!

Παρά τους δόκιμους, νομίζουμε, άνωτέρω ισχυρισμούς μας και χωρίς να προκύπτει ως ιστορικό τους δικαίωμα, στους Σλάβους βόρειους γείτονες άποδόθηκε ώστόσο η επίσημη όνομασία «Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας», σύμφωνα με το Άρθρο 1, παρ. 3α, της (α)συμφωνίας των Πρεσπών και τους έπιτρέψαμε να άγκιστρωθούν στο όνομα Μακεδονία.

Β) Ίθαγένεια και Έθνικότητα

Η κερκόπορτα που άνοιξε ήδη ο γεωγραφικός προσδιορισμός, δεν είναι το τέλος, αλλά η άρχή μιας άνιστόρητης διαδρομής. Οι Σλάβοι γείτονες, άφου άπόκτησαν όνομα με άδόκιμο ιστορικά τρόπο, θεμελιώνουν σιγά – σιγά την έθνική τους ύπόσταση και ταυτότητα. Πρέπει, λοιπόν, ως λαός να έχουν ίθαγένεια. Άφου όμως όνομάστηκαν Βόρεια Μακεδονία, σαν φυσική άκολουθία τους άναγνωρίσαμε ίθαγένεια μακεδονική ή και — άκόμη χειρότερα — έθνικότητα μακεδονική και χωρίς τον γεωγραφικό προσδιορισμό «βόρεια».

Γράφεται, λοιπόν, στο Άρθρο 1, παρ. 3β, της (α)συμφωνίας των Πρεσπών (έλληνικά και άγγλικά) :

«Η ίθαγένεια του δεύτερου Μέρους θα είναι Μακεδονική / πολίτης της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας, όπως αυτή θα έγγραφεται σε όλα τα ταξιδιωτικά έγγραφα».

“The nationality of the second Party shall be Macedonian / citizen of the Republic of North Macedonia, as it will be registered in all travel documents”.

Μία πρωταρχικής σημασίας αντίρρηση άφορά στη μετάφραση της άμφίσημης λέξης “nationality” με τη λέξη «ίθαγένεια». Η άγγλική λέξη “nationality” δηλώνει έθνικότητα, ίθαγένεια, ύπηκοότητα ή έθνότητα, άνάλογα με τον τύπο του κειμένου που έμφανίζεται ο όρος, αν και η έθνότητα άποδίδεται κυρίως με τη λέξη “ethnicity”, όπως και η ίθαγένεια με τη λέξη “citizenship”, αλλά και “nationality”. [10]

«Οί λεξιλογικοί προσδιορισμοί είναι σαφείς και διακριτοί και στις δύο γλώσσες : nation είναι το έθνος, nationality είναι η εθνικότητα, citizenship είναι η ιθαγένεια, ethnicity είναι η εθνότητα. [...] Εύρύτερος είναι ο όρος, εθνικότητα, ο οποίος περιλαμβάνει και την ιθαγένεια. Όταν επί του Αγγλικού κειμένου επιλέγεται ο εύρύτερος όρος (nationality), ο αντίστοιχος (έθνικότητα) πρέπει να χρησιμοποιηθεί και επί του Έλληνικού. [...] Πέραν, όμως αυτού, [...], αν δεν διορθωθεί, να κριθεί ως κώλυμα παρουσιάσεως του στη Βουλή. Προφανώς, η έκδοχή του κειμένου της συμφωνίας ή οποια έκ των πραγμάτων, θα ισχύει [...] erga omnes, προς την οποία όλοι θα προστρέχουν, είναι η Αγγλική», υποστηρίζει ο άρθρογράφος Π. Κ. Μακρής.[11]

Ο Καθηγητής Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου και πρώην Υπουργός κ. Χάρης Π. Παμπούκης ισχυρίζεται : «Η διεθνής κοινωνία βασίζεται στα κράτη, μετά τη Συνθήκη της Βεσφαλίας (1648), τα οποία είναι υποκείμενα του διεθνούς δικαίου και όχι στα έθνη, τα οποία δεν είναι»[12]. Έτσι, κατά τον κύριο Καθηγητή, το "nationality" δηλώνει την ιθαγένεια, που αναφέρεται στο κράτος, το οποίο είναι υποκείμενο του διεθνούς δικαίου και όχι η εθνικότητα, η οποία αναφέρεται στα έθνη, που δεν είναι υποκείμενα του διεθνούς δικαίου. Ουσιαστικά, όμως, ο κύριος Καθηγητής επιβεβαιώνει έμμεσα αυτό που αρνείται άμεσα. Το κείμενο των Πρεσπών είναι κείμενο νομικό και, με τις προηγούμενες άποσαφηνίσεις, η λέξη "nationality" μπορεί να αποδοθεί με τη λέξη «ιθαγένεια». Είναι όμως και κείμενο πολιτικό, εντός του οποίου, λοιπόν, μπορεί κάλλιστα να αποδοθεί με τη λέξη «εθνικότητα». Συνεπώς, Μακεδονική Ιθαγένεια νομικά και Μακεδονική Εθνικότητα πολιτικά. «Όπερ έδει δείξαι», όπως λέμε στα Μαθηματικά, κύριε Καθηγητά.

Μία δεύτερη άμαχητη και ούσιώδους σημασίας αντίρρηση είναι ο ισχυρισμός του κ. Σταύρου Λυγερού : «Το όνομα της ιθαγένειας / υπηκοότητας σε όλα τα κράτη είναι πάντα παράγωγο της κρατικής ονομασίας. Ο πολίτης της Νότιας Αφρικής είναι Νοτιοαφρικανός, για παράδειγμα. Οί πολίτες της Βόρειας Μακεδονίας, τηρουμένων των αναλογιών, έπρεπε να είναι Βορειομακεδόνες όσον αφορά την ιθαγένεια».[13] Έμεις τους αναγνωρίσαμε ιθαγένεια μακεδονική χωρίς γεωγραφικό καθορισμό και, αντί να απαλειψουμε τον αλυτρωτισμό, επικυρώσαμε τον πυρήνα του. Ο περιώνυμος γεωγραφικός προσδιορισμός, κάτι σαν προσωπείο της υποχώρησης, ξεχάστηκε ήδη. Αυτό ήταν, δεν θα τον ξαναδούμε.

Στις 15 Μαρτίου 1992, ο άειμνηστος Κίρο Γκιγκόροφ (1917-2012), Πρόεδρος των Σλάβων βόρειων γειτόνων, είχε δεχτεί ότι: «Είμαστε Σλάβοι και ήρθαμε στην περιοχή τον 5ο και 6ο μ.Χ. αιώνα. Δεν έχουμε καμία σχέση με τον Αλέξανδρο τον Έλληνα και την Μακεδονία του». Ακολούθησε η έναντιον του δολοφονική απόπειρα, την 3^η Οκτωβρίου 1995, ενώ το καθεστώς Νικόλα Γκρούεφσκι, το 2012, συμπεριφέρθηκε έκδικητικά και με άναξιοπρέπεια στον πρώην Πρόεδρο, εξαιτίας της προηγούμενης θαρραλέας παραδοχής της σλαβικής τους καταγωγής. Στους Σλάβους γείτονες, τώρα και με την υπογραφή της Ελλάδας, αποδόθηκε πλήρης, χωρίς τον περιλάλητο γεωγραφικό προσδιορισμό, μακεδονική ιθαγένεια, έστω, αν σας σκανδαλίζει η μακεδονική εθνικότητα. Νέο όδυμηρό βήμα υποχώρησης.

Η συνέχεια στο επόμενο

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

[1] Γιώργου Σεφέρη, Ποήματα, Έκδοση, 22η έκδοση, σ. 201.

[2] Βασίλη Ραφαηλίδη, Οί Λαοί τών Βαλκανίων, Εικοστού πρώτου, σσ. 128 – 129.

[3] Ό.π., σ. 27.

[4] Ιωάννη Μάζη, «Οί χάρτες που όρισαν τη "γεωγραφική Μακεδονία"», Όδός, έβδομαδιαία έφημερίδα Καστοριάς, 11 Όκτ. 2018, σ. 15.

[5] Αθανάσιου Αγγελόπουλου, «Η όνομασία του κράτους τών Σκοπίων», Τό Παρόν της Κυριακής, 31 Δέκ. 2017.

[6] Σταύρου Λυγερού, «Μακεδονικό : Αποδόμηση της κυβερνητικής προπαγάνδας σημείο προς σημείο», <https://slpress.gr>, 13 Ιουνίου 2018.

[7] Νικολάου Α. Παπαδόπουλου, «Συνέντευξις επί του Σκοπιανού», Μαιστρος, 4 Οκτωβρίου 2018, σ. 4.

[8] Νικολάου Π. Ανδριώτη, Τό Όμοσπονδιακό κράτος τών Σκοπίων και η γλώσσα του, Τροχαλία, 1992. Κατάρτισις (άνάτυπο), τ. 40/2018. Ι. Μ. Χίου, Ψαρών & Οίνουσσών, σ. 24.

[9] Ό.π., σ. 25.

[10] Βλ. τα λήμματα λ.χ. στα ηλεκτρονικά λεξικά <https://glosbe.com> ή <https://www.linguee.com>, με παραδείγματα από επίσημες μεταφράσεις κειμένων προερχόμενων από τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

[11] Π. Κ. Μακρή, «Ότις η συμφωνία τών Πρεσπών είναι κακή, ούτε η αντιπολίτευση κακώς την απορρίπτει ...», Υ.Γ.1, Διπλωματικός Ταχυδρόμος, Όέρος 2018, σ. 8.

[12] Χάρη Π. Παμπούκη, «Άποψη: Περί ιθαγένειας και εθνότητας με άφορμή τη συμφωνία τών Πρεσπών», Καθημερινή, 9 Ιουλίου 2018.

[13] Σταύρου Λυγερού, ό.π.

Η κανδήλα της εικόνας του Αγ. Ανθίμου του Χίου (Ι. Μ. Βοηθείας), η οποία
επάλλετο κατά την Αρχιερατική Λιτανεία της Έορτης του Αγίου (15.2.2019).

Σύναξις Αναγνωστών Ι. Μ. Χίου, Φαρών και Οίνουσσών (2.1.2019).

Ι. Ν. Αγ. Τρύφωνος Κάμπου.

Από το Α' Επιμορφωτικό Εκπαιδευτικών Σεμινάριον
της Ι. Μ. Χίου, Φαρών και Οίνουσσών (1.3.2019).